

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ПРОСВЕЂИВАЊЕ ЖЕНЕ И ЗАШТИТУ ЊЕНИХ ПРАВА

Уредник, МИЛЕВА Б. МИЛОЈЕВИЋА

САДРЖАЈ:

- † Краљ Петар Карађорђевић — — — — — Милева Петровић
 Свештеници—Мученици — — — — — Зорка В. Јанковић
 209 Benjamin Kidd — The Science of Power Правда Ристић
 220 О проституцији — — — — — Д-р Милутин Живковић
 224 Устав, парламент и партије — — — — — Катарина Богдановић
 229 Претежност жене — — — — — Ст. Кичеар Стобарт
 240 Наша анкета: Жене и политичке странке — Један одговор
 на нашу анкету — — — — — Д-р Ђорђе Тасић
 252 Белешке: Наше жене и школска омладина (Милева Петровић)
 252 — Двадесетогодишњица Сплошног Женског Друштва у Љубљани
 (Зорка В. Јанковић) 255 — Рад Девојачког Кола у Баваништу (Катарина
 Богдановић) 258 — Омладински покрет у Чехо-Словачкој Републици (Ка-
 тарина Богдановић) 259 — Д-р Розалија Мортон 261 — Један политички
 успех жена 262 — Измене о жени у законима 262 — Рад жена у Не-
 мачкој 263.
 263 Књижевни преглед: Нора — Ибсен (Нада Јовановић) 263 —
 Слободна љубав и брак — Л. Гумпловић (Нада Јовановић) 267.
 271 Листак: Мати и болесно дете (Д-р Миливоје Цермановић) 271.

БЕОГРАД

Штампарија „Слобода,“ Гавра Давидовић и Другови, Бранкова бр. 7.
 1921.

Издаје једанпут месечно

Цена 5 дин.

Уредништво *Женског Покреша* моли женска удружења изван Београда да му шаљу податке или кратке дописе о раду.

Рукописе треба слати на адресу: Уредништва *Женског Покреша*, Београд, зграда Министарств Просвете.

Уредник прима средом и суботом од 4—5 по подне у локалу уредништва (зграда Министарства Просвете).

Женски Покреш излази крајем сваког месеца у свескама од два штампана табака и стаје: на годину 24 динара; на пола године 12 дин.; на број 2,50 дин.

Претплату примају наши повереници, а у Београду администратор сваког радног дана од 2—4 по подне у локалу уредништва.

Моле се претплатници да достављају на време администрацији сваку промену своје адресе.

Ко од претплатника не прими на време број, може га тражити у року од два месеца по изласку броја.

ДИМИТРИЈЕ ТРИЧКОВИЋ
директор гимназије у пензији

WR

КРАЉ ПЕТАР КАРАЂОРЂЕВИЋ

„Треба да се роди један песник који ће дати Енглезима истиниту песму о њиховој земљи — земљи великој колико половина света!“

Треба да се роди песник који ће Србима дати песму истиниту о њиховој земљи — земљи која не представља половину света, али чију су децу, у борби за право човека и право народа, гутала мора многих континената, покрила земља многих држава и јунаштво видело сунце свију народа!

„О гнијездо јуначке невоље, Много ли си муке поднијело
Многе ли те чекају побједи“.

Из овога јуначкога гнијезда излетео је Петар Мркоњић са њим поднео многе муке и дочекао многе победе!

„Вук на овцу своје право има,

Ка тирјанин на слаба човјека,

Ал тирјанству стати ногом за врат,

Довести га познанију права

То је људска дужност најсветија!“

Краљ Петар испунио је своју најсветију дужност онако како ју је наш највећи песник, владика Његуш схватио. Јер у мирно доба сваку тиранску вољу и сваку тиранску управу тежио је да доведе „к познанију права“.

А за време рата, на челу свога народа и са својим народом, срушио је две тиранске царевине.

Без грмљавине топова, без топота краљевске гарде, без фанфара, блистања светлих копаља и сјајног ордења, силазио је из обичних дворских кола, у простој генералској униформи нови краљ Петар, да се представи у свима местима грађанству Србије.

Собом је краљ довео своју ћерку, принцезу, у скромној белој хаљини и обичном шеширу. Самим примером као да је хтео рећи: не сјај и раскош тамо где се може и не може, него скромност од највиших па до најнижих.

Уз грмљавину топова, топот краљевске гарде, уз блистање сабаља, сијање ордења и шаренило скупочених венаца опростио се краљ Петар последњи пут са својим грађанством.

Како би био срећан да је доживео, да су сви они људи који су га са оноликом поштом и сјајем испратили, копирани коју од његових особина правога грађанина, васпитаног по демократским начелима велике Француске и строгим обичајима мале Швајцарске. Како би био задовољан да је доживео да су све оне жене, које су га онако искрено ожалиле, копирале у понашању и оделу његову ћерку, принцезу, у скромној белој хаљини и обичном шеширу.

Краљу, почивајте мирно у земљи свога народа, јер сте и као Краљ и као грађанин испунили своју дужност.

Милева Петровић.

Свештеници — мученици.

Ниш је недавно извршио велику националну задаћу. По његовој околини лежале су расуте кости великих народних мученика, српских свештеника из крајева, у које је за време рата продрла била бугарска сила. Деведесет и девет српских свештеника падоше као жртве непријатељског насиља, и постадоше тако народна светиња. Причинило се народној души да се растурени pepeo тих светих тела не смирује, да ти гробови траже уједињење, јер су постали ради уједињења.

Из широког поља, тамо испод Чегра, дигоше се мученици, застадоше пред зидинама Ђеле-Куле, од лобања српских ратника сазиданих и поклонише им се. И њима се поклонише размрвљене лубање и мртви мртвима рекоше: „Умрли смо за слободу“.

Под високим сводовима нишке саборне цркве отвори се за њих величанствен храм мира. 4. септембра ове године спуштени су последњи остатци свештеника — мученика у тај храм.

Гроб свештеника — мученика друга је Ђеле-Кула нишка, нови је споменик српске народне снаге. У пространој нишкој саборној цркви дрхтале су посмртне речи, тужне песме, јецаји. Пастору пастира, владике Иринеју додељен беше свети задатак да утеху дели. Његову моћну реч, гласне молитве младог ђакона, складне песме, црквених певача, усрдне речи пријатеља и саму јеку звона надгласио је писак бола и туге.

Плакале су мајке, удовице, деца, очеви, браћа, сестре. И када се плач на час стишао, црне силуете измучених жена

удовица — попадија, у другом реду погнутих, говориле су више но сва нарицања.

Мислим и мислим на њих.

Хоће ли они бледи ликови из црних шамија дићи погледе, спуштене на гроб своје среће и славе, покопане за срећу и славу отаџбине?

Хоћемо ли ми, жене умети уткати коју светлу нит у црну одећу тих удовица?

Хоће ли црква и народ одужити се породицама великих мученика који беху цркви и народу верне слуге?

Оне то толику заслужују, колико њихови мужеви, свештеници — мученици, хвалу и славу.

Зорка В. Јанковић.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 7. и 8 — ЈУЛИ—АВГУСТ — ГСДИНА II (1921)

Benjamin Kidd. — The Science of Power.*

298 стр. Methuen X. Co. London

(наставак)

3.

Пошто су сви органи за рад код човека удешени за рад, којим он не може себе одржати, то ће он увек више успевати у радовима, које не ради непосредно за себе. То је већ позната ствар, да се оне врсте рада, које се непосредно на човека односе налазе на много нижем ступњу развика, од оних којима он на природу утиче.

Жена се у томе разликује од човека. Својом природном функцијом рађања и одхрањивања деце, она је везана за друго живо биће. Концентришући свој рад око једног живог створења, она ће, радећи за њега долазити до свести о њему, упо-

---

* У 6. броју овога листа у чланку горњег наслова поткрале су се неке крупније штампарске грешке које кваре прави смисао. Ми их овде наводимо. Молимо читаоце да их исправе.

На 177. стр. четврти ред одоздо место: Тежиште морала налазило се тада у *сигурности*, треба да стоји: Тежиште морала налазило се тада у *садашњости*.

Стр. 199. одељак 2. ред 6. место: како његови органи за рад, којим би он себе могао одржати . . , треба да стоји: Како његови органи за рад *нису удешени за онај рад*, којим би он сам себе могао одржавати.

Стр. 182. 18. ред одозго, место *обрадиши* индивидуу, треба да стоји *образоваш* индивидуу.

Стр. 182. први ред одоздо место: религиозних, треба да стоји: *скоро религиозних*.

Стр. 181. ред 2. место: и може да отима, треба: не мора да отима.

Стр. 182. ред 6. место: стари су били, треба: стари морали су били.

знаће његове потребе и тако ће се развити код ње једна особина коју човек нема, а то је: способност да позна човечију душу, да разуме његове потребе.

Отуда имамо ово: човек је рђав психолог. Док је жена за њега једна вечита загонетка, дотле жена чита из човека као из отворене књиге, врти га и обрће као једну марионету, погађајући увек тачно, кад који конац ваља повући.

Човек је и рђав васпитач. Док је настава била искључиво у рукама људи, у школи се чуо само плач и батине. Жена је унела више човечности у наставу. Она је умела, да забави децу, и да учини, да учење, од кога је човек направио мучење, постане за децу забава и игра.

Ни до данас људи нису успели, да политику и дипломатију дигну на ступањ једног озбиљног, објективног рада. За њих је политика још увек једна дечачка игра, кад није проста шпекулација. И у политици и у дипломатији, они виде само оруђе једног прикривеног рата, који се не води оружјем него сплеткама и подвалама.

Код човека, чије је главно поље рада неорганска мртва природа, способност анализе развила се више но остале. Код жена, које својим радом утичу више на органску природу, развила се опет интуиција, више него друге особине.

Да би могли разумети психологију једних и других, нека нам се дозволи, да у неколико речи изнесемо општи развизак човечије свести.

Да се тај развизак разуме, ваља се прво ослободити оне старе заблуде, да су наше представе конкретне.

Конкретна је ствар једна сложена многострана ствар, која има своју целину и делове, спољашност и унутрашност, величину, облик итд. Пошто ми не можемо никад у једној јединој представи све то осетити, ми не можемо ни имати конкретних представа, ми добијамо слику само једне особине неког предмета, и тек комбиновањем тихапстрактних представа ми долазимо до више или мање конкретног појма о некој ствари.

Прво што видимо кад неки предмет погледамо, то је: слика његове целине. Та прва представа, којом долазимо до свести о целини неког предмета, а не видимо његове делове, зове се: интуиција. Благодарeћи њој ми можемо замислити

целину без делова, и ако у природи не постоји нигде целина без делова. На тај начин долазимо и до појма о врстама.

Мало дете не долази нпр. до појма о коњу, тек онда пошто добије неколико конкретних представа разних коња, из којих издвајањем заједничких особина долази до апстрактног појма о коњу. Оно долази до тог појма одмах у првој својој представи. Како оно у тој представи ништа друго не види, до оне најопштије контуре коња које су код свих коња једнаке, оно ће добити од њега једну потпуно апстрактну слику из које неће много сазнати, али ће по њој моћи познати, кад другог неког коња види, да је то коњ.

Пре него што приступимо посматрању појединих делова неке целине, ми ћемо прво осетити однос у коме тај део стоји према целини у којој га видимо. Кад нпр. с једног брега посматрамо војнике како се вежбају, ми ћемо прво видети поље, па ћемо онда приметити редове у којима су војници постројени. Ако су војници и сувише далеко од нас, ми нећемо ни видети, како они изгледају. Ми ћемо имати једну представу од њих али у тој представи доћи ћемо до свести само о томе на коме се месту они у пољу налазе. Имаћемо дакле само представу односа, а не представу предмета. Видећи само односе ми ћемо моћи само односе и замислити, и тако ћемо доћи до свести о чистим односима.

До слике самих делова, или појединих предмета, доћи ћемо најпосле, кад будемо нарочито посматрали сваки део за себе.

У оном тренутку кад посматрамо један део, видећемо само њега, а не и целину са којом смо га први пут видели. Пошто смо га први пут видели у једној целини, ми ћемо слику, коју од њега добијемо увек везивати за ону прву слику целине, и видећемо у њему само један део те целине. Али што га будемо више посматрали, њихова ће слика све више потискивати ранију слику целине, док најпосле на њу сасвим и не заборавимо. Ми ћемо сад у њему самом видети једну малу целину, и тако ћемо доћи до свести о његовој индивидуалности.

Гледајући га тако самог за себе ми нећемо више моћи опазити односе у којима је он стајао према целини, али ћемо зато обратити већу пажњу на његове личне особине. Ако опа-

зимо на њему извесне особине које су сличне или одговарајуће личним особинама неког другог предмета, ми можемо доћи на мисао, да та два предмета доведемо у однос, и да тако створимо једну нову целину. На тај начин постаће једна врста апстракција, до којих се долази мишљењем, а не представом; н. пр. до појма о племену долази се представом, а до појма о народности, о човечанству, долази се мишљењем. Интуицијом ћемо доћи до свести само о целинама, које постоје и које се чулима могу осетити, докле синтезом можемо доћи до свести и о оним целинама, које не можемо чулима осетити, и које чак још и не постоје.

Анализа, којом се долази до свести о индивидуалности делова једне целине, неоспорно је врло корисна особина, али она вреди за нас само онда, кад долази као допуна интуиције или кад служи као припрема за синтезу, али сама за себе не значи баш много.

Ако човек не може да има једнако развијену и интуицију и анализу, онда је за њега готово боље да има развијену интуицију, него развијену анализу. Кад би неком човеку, који никад није видео Ајфелову кулу, показали фотографију те куле, ја мислим да би он пре дошао до појма о њој него, кад би све делове Ајфелове куле расклопили, па ставили пред њега, а не би рекли, како су они били сложени.

Осим врло малог изузетка, који се до синтезе уздигао, велика већина мушких налази се данас у једном врло незгодном психолошком тренутку. Радећи дуго анализом, они су изгубили интуицију, а с њом и појам о целини, а нису међу тим успели, да се подигну до синтезе, и тако сад стоје на пола пута.

Немајући више никаквог појма о целини и односима, они нису у стању да вежу факта, која су се дугим посматрањем у њиховој глави нагомилала, па зато нису у стању ни да их разуму, као ни да их у нове целине комбинују. За њих је знање постало један умртвљен капитал, од кога они мало користи имају.

Један држ. правозаступник на Цејлону, рекао је: „The western Science is ignorant knowledge,“ (западна је наука незналачко знање.)

Карактеристика ствари — каже Берксон не зависи од тога који се елементи у њој налазе, него од тога који су елементи у њој највише наглашени; а то се може опазити само онда кад се једна ствар гледа у целини. Жене које раде интуицијом, и гледају ствари у целини, увек ће боље осетити њихову карактеристику, од људи, који ће ствари разликовати једино по елементима који се у њима налазе.

Гледајући увек целину, жене ће лакше осетити и односе, који постоје између њених делова, а са њима и релативне особине које они стварају као н. пр. лепоту, правду, корист и т. д. Људи, који испитују сваку ствар за себе, неће моћи те особине лако приметити. Они ће до појма о њима долазити већином чисто логичним путем. Усиљаваће се да пронађу нека правила: лепоте, морала и т. д. и кад нађу да нека ствар тим правилима одговара, они ће живети у уверењу да је она лепа, праведна и т. д.

Жена неће никад равнодушно посматрати овај свет. Прво што оне виде, то ће бити да је неко лице лепо или ружно, нека ствар корисна или штетна, неки човек добар или рђав. Оне ће увек треперити под утиском својих представа, и брже реагирати на њих од човека, који ће ретко кад задрхтати пред сликом рашивених факата, која се у његовој глави огледају и коме ће требати времена да схвати оно што види,

Пошто је и вредност једна релативна особина, која се само у односу према неком критеријуму може оценити, то ће и човек ретко кад бити способан да је тачно одреди. Место да гледа однос у коме једна ствар или акција стоји према циљу, који жели постићи, он ће пиљити у саму ствар, и неће ништа видети. Стога мушкарци и немају никад свог мишљења. Кад хоће на нешто да се реше, они прво гледају на то: шта животиње у сличној прилици раде, па онда истражују шта дивљаци раде, шта су Асирци радили, или шта би Енглези радили, па се према томе одређују.

Жене не питају много, шта би ко радио, него се питају шта је за њих у том тренутку и прилици најбоље, да ураде. Нама ће нпр. увек бити тешко рећи да ли је једна ствар уопште потребна или не, али ћемо одмах моћи тачно казати, да ли је нама у једном даном тренутку, та ствар потребна. Жене, које узимају одмах један конкретан случај, могу лако

тачне односе да поставе и до правилног решења да дођу; оне не знају много, али знају оно што је човеку најпотребније, да зна, а то су: односи. Благодарјећи свом тачном познавању односа, оне могу с релативно малим знањем много да ураде и да на први поглед осете што мушкарац и после дугог посматрања није у стању приметити.

Оно што се у свету мења, то су комбинације и односи, а не елементи, који већином остају увек исти, Пред женом која гледа комбинације и односе, овај ће се свет пружати као једна велика биоскопска слика у којој се све миче и помера, у којој се све таласа и гиба, трепери и прелива. У том треперењу и преливању њој ће бити тешко, одвојити једну ствар од друге; њој ће се чинити, као да се све ствари мешају и спајају, као да све једна из друге излазе, као да је цео свет једна целина.

Човеку, који гледа само елементе, који се никад не мењају, и свет ће изгледати непроменљив, непомичан и укочен, као једна мермерна слика или као једна група људи, који се спремају, да се фотографишу, па су за један тренутак све покрете зауставили, чак престали и да дишу. На једној тако мирној слици он ће видети сваку ствар потпуно одвојену и усамљену као да је свака од њих један свет за себе.

Обраћајући увек пажњу на оно што је променљиво у животу, жене ће сваку промену осетити много раније од људи. Оне ће тако одмах осетити да је неко болестан или љут, да је нека ствар застарела. Неосетљивост људи према промени је један од главних узрока њихове неспособности за оне радове који се тичу живе природе, а нарочито за политику. У политици, као и у сваком раду, мороју се догађаји предвиђати, јер се само на тај начин могу за времена њихове штетне последице избећи а добре искористити. Међутим људи не само што нису у стању дишта да предвиде, него чак ни садашњост не могу да схвате. Они тек онда кад прође 100 година после неког догађаја, долазе до свести о њему.

Према приликама, које се непрестано мењају и жене ће своје поступке морати сваки час мењати. Људи ће то називати: нелогичност, несталност, некарактерност, У ствари то ће бити само примена, теорије релативитета. Док су људи тек сад почели ту теорију да називу, свака жена већ од свог ро-

Ћења зна да сваку ствар ваља другом мером мерити, у свакој се прилици друкчије понашати, са svakим се лицем друкчије опходити. Жене нису нелогичне, оне само имају једну финију логику, коју људи нису у стању разумети.

Жене нису некарактерне, ни несталне, јер оне увек остају верне своме циљу. Оне само мењају средства, и зато оне увек постигну оно што хоће. Људи се везују обично за њихова начела, која се више односе на методе рада, него на сам циљ рада, и стога постизавају и у животу обично само средства, а циљ редовно промаше.

Саме психолошке особине људи и жена најбоље показују за које су радове они способни.

Код жена је, прво умна снага већа од физичке. Њихова главна психолошка особина је интуиција, помоћу које долазе до свести о целини и односима. Анализа је код њих слабо развијена, тек толико колико им је потребно да интуитивне представе разуму и да се припреме за синтезу.

Код човека физичка снага преовлађује. Његова је главна психолошка особина анализа којом долази до свести и индивидуалности предмета. Односе врло слабо види, а тако исто тешко долази до појма о целини. Он правог појма о целини уопште и нема. За њега је целина само један скуп, конгломерат разних предмета.

По својим особинама жена представља позитиван фактор рада који спаја, докле је човек негативан фактор који раздваја.

Свако живо створење представља једну организовану целину. Зато ће и жене које имају смисла за целину и односе боље моћи разумети живу органску природу и на њу утицати, него људи, који путем анализе могу разумети само мртву, неорганску природу, и само на њу утицати. Жива природа ће им остати увек неприступачна.

4.

Према њиховим способностима и њихове улоге у друштву биле су подељене: жена је радила, човек се тукао.

До проналаска парне машине, економна целина била је увек мања од политичке. Економна целина била је породица, а политичка држава.

Пољопривреда, занати, трговина биле су искључиво у рукама породице. Њој су припадале понекад чак: војска, правосуђе, као и многи други јавни радови. У средњем веку племићи су имали своју војску, вршили сами правосуђе на своме имању, сами су правили путеве, купили порез, дизали цркве, школе, болнице итд.

Држава је у оно време имала једну сасвим негативну улогу: да организује одбрану у случају рата.

И ако је у сваком друштву рад главан а одбрана споредна, за европску државу одбрана је била најглавнија функција, пошто је скоро све остале функције вршила породица. Отуда је дошао онај онако јако истакнут војни карактер европских држава.

У једној таквој држави мушкарац је сасвим природно морао заузети прво место. Док је он управљао државом, жена је управљала породицом. Она је била стуб породице, која је у оно време представљала: једно имање, једну трговачку кућу, једну малу државу. И жене су све то својим радом издржавале, док су људи ратовали.

Машински рад је учинио, да се економна целина јако развије. Не само да је она брзо изашла из граница породице, него је чак прешла и границе највеће државе, тако да је данас економна целина постала већа од политичке. Пре је економска целина била део политичке, сад је политичка целина постала део економске.

Подела рада, коју је машински рад собом донео, изазвала је потребу специјализације. Успех једног специјализованог радника, који не може никад сам радити, не зависи више само од његовог личног рада, него и од рада целе групе, па чак и успех рада једне групе не зависи само од ње, него и од осталих група са чијим радом њен рад стоји у вези. То је изазвало потребу једне централе, која би радове свих група довела у склад.

Држава је тако добила сад један нов позитиван задатак, да организује и концентрише радове својих чланова, а у исто време и производе њихових радова праведно да расподели. Тај је рад постао сад предмет политике. Политика, којој је до сад главна брига била, да организује борбу партија,

добила је сад један нов, сасвим противан циљ: да организује и сједини рад целог једног народа.

Како ни поједине државе не чине више никакву економну целину, и оне су принуђене да се удружују, да би могле радити. И дипломатија, којој је досад једини смер био, да лукавством отме оно што јој треба, да се не би морало за то ратовати, добила је сад један позитивнији и племенитији позив: да организује заједнички рад држава.

Не може се дакле рећи да жена улази данас у политику као неки уљез. Управо, не улази она у политику, него политика улази у њен рад. Држава узима сад у руке све оне радове, које је пре породица радила, тако да је жена принуђена идући за својим радом, да ступи у службу државе, као што и становници једне покрајине морају са својом земљом да уђу у државу која их је освојила. Политика је сад постала вештина организовања рада, и сваки онај ко ради мора се њојме бавити.

По својој организацији, модерно друштво представља у правом смислу речи један организам. Као сваки организам мора и оно бити једна целина, која се може одржати једино хармоничним радом својих делова.

Они који тим радом буду управљали, мораће пре свега имати: смисла за целину, тачно познавање односа и способност комбиновања. Ако ову последњу метнемо на страну, која није ни мушка ни женска особина, него производ једних и других, ми ћемо видети да ће у будућем друштву бити потребније женске особине него мушке.

Нарочито после европског рата ми би имали можда неког права, да посумњамо у политичке и дипломатске способности људи.

Кад они данас, у XX. веку, располажући толиким капиталом знања, тако савршеним и моћним средствима за рад, толиким огромним богатством нису нашли ни на шта паметније да их употребе, него на организовање једног рата, у коме су милиони људи изгинули, тековине од неколико векова упропашћене, и за који, што је најлепше, ни они сами не знају зашто се водио, ми би имали неког разлога да питамо: у чему се састоји њихова политичка мудрост и дипломатска вештина?

После рата ваљало је друштво организовати. Ни ови у Европи, ни они у Русији нису у томе успели. Овај хаос и неред који данас у целом свету влада, најбоље показује, да није више у питању неспособност појединаца, него да постоји једна општа неспособност или боље да кажемо недовољност, недостижност људи. Они и данас још раде са политичким појмовима, које су стекли за време европске културе, а како је машински рад учинио да се сви друштвени односи из основа промене, то и њихови политички појмови не одговарају више никаквој стварности.

Од једног споредног органа за одбрану, држава је скоро за непуних 100 година постала најважнији друштвени орган, у коме је цео његов рад усредсређен, постала је његов мозак.

До Француске Револуције државе су биле само конгломерати економско независних целина, које су имале сасвим разне а понекад чак и противне интересе. Политички живот тих целина, које су као непријатељи стајали једна према другој, сводио се у главном на борбу о превласт. Данашња држава није више један конгломерат, него једна организована целина, у којој су сви делови својим радом тако тесно везани међу собом, да ниједан не може више успевати без помоћи целине, као што се ни целина не може сачувати без помоћних делова. Свака унутрашња борба разарава рад целине, и зато се у модерним друштвима никакве партиске борбе не могу трпети. Не треба заборавити, да је у демократијама суверен народ, а не партија, и с тога се не сме дозволити да се интереси појединих партија задовољавају на штету народних. Партије су остатци старих класа, које су биле суверене у старим друштвима како је демократија све класе избрисала, то и партије немају више разлога да постоје. Модерна држава не може се оснивати више на борби, него на хармонији.

Хармонија се може постићи само тако, ако сви чланови друштва имају исти циљ рада, ако се сваки рад тачно уради у оно време и онолико кад је и како је потребно да се уради.

Европљани су могли да живе без друштвеног морала, јер нису радили у друштву. Сваки је радио за себе и како је ко радио, тако му је и било. Морал је била једна лична ствар сваког човека. Али ми данас радимо у друштву

и ако не будемо имали један јаки друштвени морал, са широким идеалом, који би интересе свих обухватио, и око кога би се сви њихови радови могли концентрисати, и јаку правду која ће сваког на своје место ставити, сваком према способности посао одредити и према успеху награду доделити, ми не можемо ни почети радити, а камо ли нешто остварити.

Модерна држава се не може дакле, оснивати само на негативним идејама француске револуције. Држава не постоји данас само зато да чува слободе грађана, него да њихов рад за целину организује. Њено тежиште није више у индивидуи него у целини. Власт није више једна привилегија којом се добијају нека неограничена права, него је једна дужност, која повлачи са собом највећу одговорност. Главно питање није више у томе: ко ће доћи на владу, него: шта ће се урадити.

Задатак, који данашње државе имају, није имала још ни једна држава у историји и зато ми не можемо у прошлости тражити образац нашем друштвеном моралу, него га морамо сами створити.

У политици постоји само једно апсолутно правило, а то је да свако друштво мора имати онај облик који најбоље одговара његовом начину рада. И нама ће дакле, сам наш рад најбоље показати правац у коме нам ваља нов друштвени морал тражити.

Можда би жене, које немају политичких успомена, које са новом душом и новим очима у политику улазе, пре успеле, да се новим приликама прилагоде, него људи чије су очи још непрестано упрте у прошлост.

Из тих разлога и ми се придружимо Kidd овом мишљењу, и налазимо да он има сасвим право, кад тврди да ће у новом друштву жене бити главна чињеница.

Жена није била досад одстрањена од државних послова зато што је она била неразвијена, него што је држава била неразвијена. И кад је држава, развијајући се, почела да губи свој искључиво војни карактер, и да добија све већи економни значај, онда се одмах осетила потреба женског учешћа у политици.

Ако се у овом друштву посао буде одређивао према природним способностима, онда би људима ваљало поверити оне послове у којима су и досад најбоље успевали, као што су: сви технички радови, грађење машина и алата, научне анализе, ратовање, као и све оне радове, који њиховој физичкој снази најбоље доликују: докле би женама ваљало оставити радове, који се односе на човека и на неговање живе природе, као н. пр.: васпитање, настава, хигијена, уређење куће и друштва, политика, дипломатија, неговање домаћих животиња, биља, итд.

Ако су се женама извесне способности некад и оспоравале, бар способност газдинства им се није никад одрицала. Одкад постоје на свету жене су се скоро једино газдинством и бавиле. Има ли шта природније, него да се и државно газдинство њима повери?

П. Р.

О ПРОСТИТУЦИЈИ.

Проституција је, нема разговора, питање од веома велике важности по човечанство, јер утиче веома штетно на васпитање људских карактера, изврћући, у главном, правилне полне односе у искључиво хипертрофирану, вештачким начином, страст за телесним наслађивањем. Лабавост човечија, са којом он гледа на установу проституције, изазива, да човек измени свој правилни поглед на полне одношаје. Проституција га постепено навикла да гледа, да је полном сношају једино и искључиво циљ лична телесна наслада, а свака пак друга последица истог је само нежељени гост. Такво лабаво понашање према проституцији и развраћено поимање циља изазивају у друштву безброј штетних последица, које као ројеви сметају правилном међусобном односу људи, и коче напредак човечанства. Најјача и најопаснија последица тога јесте, пре свега одстрањивање читаве половине човечанства од утицаја на културу, и свођење исте на обичну механичку ствар, којој је циљ, да задовољава телесне нагоне чо-

вечије. Истој је половини — женском полу — одузета постепеним начином, свака могућност самоодбране и самосталног живота, и постављена је у потпуну зависност од друге половине, — од мушког пола. Друга је веома опасна последица тога чисто здравствена. Пре свега, полна се страсност са сваким поколењем потенцира, а та појачаност полних пожуа на сваки начин изазива слабљење организма, а према томе, и постепену дегенерацију човечанства.

Да се полна пожуа, са сваким поколењем, непрестано потенцира, тврди нам тај факат, што су људи у старо доба ступали у брак, — дакле, осећали потребу ступања у брак, — у много већој старости од људи данашњег доба. У човечанској историји периоде времена од 2—3 хиљаде година нису ништа. И ми видимо из Светога Писма, да су се људи у јеврејско доба почињали женити после 40 година живота, да су рађали огроман број потомака и дочекивали веома дубоку старост; а имамо основа да мислимо, да ти људи до женидбе нису знали за полне насладе, и ако су знали, да су то били веома ретки моменти, када су појединци ступали у полни сношај пре женидбе, који су већином изазвани тадашњим обичајем, да појединци дају другима потомство. Разврат у то доба био је веома ретка појава, која је изазвана бедом и неолом (види: Ноемину и њену снаху Руту), а одржаван веома незнатим случајевима брачнога неверства. У Грчко доба, полна љубав била је узвишена до степена божанства, што сведочи о чистоти појма, а не о покварености.

Тако је исто било и у прво доба римске историје, док постепено, није најпосле почела да се јавља ненормална полна излишност, која се кроз цео средњи век непрестано потенцира, и достиже свој врхунац у данашње доба, у доба читавих легиона проститутака, и када људи врше полни сношај са сухим цинизмом, или апсолутном моралном индиферентношћу. Све нам то тврди, да су људи у почетку били куд и камо уздржљивији него данас, и да су полни сношај сматрали као акт у неколико освећен самим циљем његовим — произвођењем потомства. У данашње доба видимо, да се полна зрелост код човека развија много раније од анатомске; док човек анатомски сазрева између 25—30 године, дотле полно сазрева за читавих 10 година пре; и у то доба — полног са-

зревања и анатомске незрелости, — он обично ступа у полне сношаје. Дакле, као што видимо, полна страстност данашњег човека нагони га, да ступа у полно општење и у брак много раније, но што је потребно за произвођење потомства, — за главни циљ полног општења. Разуме се, да тако рано полно општење, изазвано рано развијеним нагоном, може утицати на ново-рођено потомство само штетно, јер последње задобија све мане свог незрелог предка. Које још није познат брачни живот данашњих супружника, који се састоји у непрестаном разврату: у цеђењу организма и непрестаном дражењу живаца, и онда је сваком јасно одкуда дегенерација следујућег потомства.

Затим, непосредне опасне последице, тих ненормалних полних односа и лабавог понашања према проституцији би-вају болести особа, које се спарују, које се шире једино спаривањем. То су тако-зване венеричне болести. Субјекти, који болују од тих болести, не само да остају на дуго време болесни, и да се тешко лече, него већином остају још бесплодни, а ако су плодни, онда им је плод такође болестан и са свима особинама дегенерације. Једном речи, полне су болести прави бич за човечанство, које од најбољих и најјачих субјеката, дакле, и најпогоднијих за одржавање расе, чини најопасније и најгоре.

Резимишући до сад речено, видимо, да је проституција веома опасна ствар, па ма како она била регулисана, и да би најбоље било, кад она не би ни постојала. Разуме се, да је то једино и најправије решење тога питања. Али може ли се то извести?

Да би се проституција могла искоренити треба, пре свега, наћи темељ, на коме она почива и околности, које је одржавају. Кад би се тај темељ срушио и околности уклониле, онда би, разуме се, нестало и саме проституције.

Темељ је проституције по нашем мишљењу, економска неједнакост и разлика у васпитању у људском друштву. У данашњем људском друштву разлика је између мушког и женског пола по васпитању огромна. Док се једна половина човечанства — мушки пол — васпитава да живи друштвеним животом, и да узима улогу у свима правцима истог, као потпуна самостална јединица, дотле друга половина — женски

пол — васпитава се искључиво за ограничени домаћи живот и за угађање човеку у њему. Човек у данашњем друштву узима данас господарећи положај према жени, а она потчињен према мужу. О једнакости не може бити ни говора. Услед тога се, с једне стране код људи јавља тенденција, да злоупотребљује своје право над женом (господари су увек развратни), а с друге пак стране, код жена се јавља убеђење да су оне створене искључиво за задовољавање мушких прохтева (као код извесних каста у старо доба да су оне створене искључиво да служе другим кастама). Отуда код мушких наилазимо на злоупотребу полног нагона, а код жена попустљивост мушким жељама, чак до брачног и ванбрачног разврата.

Други узрок развићу проституције јесте економска неједнакост у данашњем људском друштву. Беда и невоља, као једнострано поимање циља полних сношаја, натерали су масу женскиња, да понуди својим развратним господарима своје тело за новац, сазнавајућу да ће на тај начин доћи најлакше и најсигурније до зараде. И на тај начин отпочела је трговина живим месом, — продаја и куповина истог, зарад одржања живота с једне стране и лако задовољање телесне насладе с друге стране, — јавила се проституција. Што је економска разлика између људи јачала, тиме су и разврат ситих и бесних, и проституисање јадних и невољних све више расли, док нису достигли свој врхунац у данашњем друштву — у друштву капитала и пролетаријата — када је проституција постала потпуно локална установа и када се ти скотови, којима је једино: стало од људског име жене — жене проститутке нарочито законима ограђују, како би без велике штете и опасности мушки могли да долазе код њих, избезумљени у ситости и беснилу, задовољавајући своје полне страсти.

Према томе, уништење економске разлике у друштву човечијем, и васпитање женског пола и за друштвени, самостални живот — укинути сваку експлоатацију човека над човеком — јесте једини услов за уништење проституције. Докле год се на жену буде гледало искључиво као на машину, која је створена за задовољавање сполног ћефа мушкарца, ма био он прикривен и светим породичним велом; и докле год у друштву човечијем буде владала економска ек-

сплоатација једних над другим, при којој се може често купити и живот човечији, а камо ли не његово дело, дотле ће трајати и сама проституција, са свима својим болесним ужасима, па ма каквим је законима они ограничавали; који, у осталом, проституцију и све те ужасе само учвршћују, али их ни најмање не сузбијају. Само у систематској борби противу сваке експлоатације, јесте спас од свију ужаса проституције. Само таква борба ће једина бити у стању да спасе човечанство од те кужне и веома опасне друштвене бољке, којој иначе ми не видимо ни у чему више лека. Са уздигнућем жене на степен достојан човека, поставиће се потпуно нормалан однос између мушког и женског пола, створиће се услов за нормално полно одабирање; ограничи ће се разврат, брачан и ванбрачан, и отпочеће права утакмица у човечијем друштву, у коме ће жена играти, можда, куд и камо срећнију улогу од мушкарца.

Д-р Милутин Живковић.

Устав, парламент и партије.

(свршетак)

Парламент као политичка установа која већ доста дуго траје данас је предмет оштре критике, и многи паметни људи од ауторитета мисле да га треба реформисати из основа. Тврди се чак да се није исплатила она дуга и крвава борба, за уставност и парламентаризам, кад народ ипак није заштићен од безакоња, и кад је при свем томе, могућа и посланичка олигархија и владарска самовоља. Осуђује се, најзад, и чисто политички карактер парламента као несавремен, пошто се држава све више социјализује и предузима да решава многе важне социјалне задатке; а највише се приговара томе што се у парламентарној дворани само дискутује уместо да се нешто истински ради, и што се дебате свде на безобзирна међустраничка рвања и отимања о положаје и утицај на владу.

Од многих реформних предлога и пројеката изгледа за сада најинтересантнији покушај да се створи један професи-

онални парламент рада, где би у место посланика политичких партија били заступници разних стручних организација. Синдикална удружења на економској основи добила би тада исту важност у политици као данашње политичке странке, и озлоглашени политички неморал уступио би место свакако бољем и солиднијем професионалном моралу.

У професионални парламент рада извесно би морале да уђу и жене, које одавно суделују у свима стручним организацијама, а имају и самосталних женских удружења. Међутим данас, док је таква установа још у пројекту, жене су принуђене да пре свега извојују себи сва политичка права и да се страначки одреде, јер у данашњи парламент могу ући само представници чисто политичких група, а за неполитичаре нема тамо места.

Важно је сада знати да ли ће наше жене, када постану политички равноправне, да створе нову женску странку или ће, по симпатијама и личном убеђењу, да приђу овима које већ имамо. Одговор на ово није лак и у једном информативном предавању не може бити дефинитиван. С једне стране, страшно је и помислити да наше жене, које су недавно тек образовале Женски Савез, расцепкају своје снаге растурањем по свима мушким партијама, где би, заједно са програмима, усвојиле све досадашње страначке мржње и рђаве борбене методе; с друге стране опет, стварање нове женске партије донело би огромне тешкоће, јер није довољно за то само заједница интереса и тежња, што код нас већ постоји, него су потребна одређена гледишта на сва питања унутрашње и спољашње политике, а ко зна би ли ту све жене могле да се сложе.

Пошто ми нисмо прве које се у том смислу одлучујемо, нама би добро дошла обавештења о томе какве резултате жене постижу у оним државама где су пришле мушким партијама, па да се користимо њиховим искуством. Један такав инструктиван пример дају нам избори од новембра 1920. у Сједињеним Америчким Државама. Жене су тада учествовале у великом броју, и захваљујући томе што су гласале за људе осредње или готово никакве вредности, осујетиле су избор многих одличних женских кандидата. Америчке вође фемин-

низма, забринute овом појавом, одлучиле су да жене у будуће не поступају индивидуално и да не улазе у изборну борбу без икаквога одређеног плана, већ да се створи један политички женски савез који ће помагати на првом месту избор женских кандидата, и затим избор оних људи који одиста заслужују да им жене поклоне своје поверење. На то би се само ограничио тај женски савез, и бар у први мах не би се истицао као трећа политичка странка која би другим двома, републиканској и демократској, била такмац у изборној борби.

Хоће ли тако учинити и наше жене или ће образовати нову партију, то један предавач свакако не може да реши. Ваљало би чути и друга мишљења, и што више таквих мишљења, пошто се отвори анкета у листу, јер по својим резултатима и далекосежним последицама то решење биће необично важно.

Иначе, сам постанак политичких странака објашњава се потребом да се организује јавно мњење, јер држава као виша целина не може оперисати са негруписаним и политички недисциплинованим појединцима. По своме битном значењу, дакле, и без обзира на разне деформације у пракси, странке су велике заједнице људи који у државној управи и осталим јавним пословима исто мисле, имају једнак програм рада и на исти начин поступају у политичкој борби. Као такве, оне свакако нису за то да уносе у народ раздор, него да стварају велике дисциплиноване групе и тиме врше улогу организаторских снага.

Свака странка мора имати својих теоретичара који разрађују њену идеологију и воде пропаганду у страначком листу, а мора имати и практичних политичара који иду у народ агитују и организују нове присталице по местима даље од центра. Главна улога у странци не припада увек најспремнијем него обично највештијем у послу и најгипкијем по карактеру, ономе чија савест лако улази у компромисе ако то захтевају интереси странке.

Партија има и своје новине, где се пропагирање врши најчешће тим што се сви партијски противници безобзирно грде. Особито пре рата, у нашој дневној штампи дизали се на противничке партије читави крсташки ратови и делили

се прави политички мегдани, те су шири кругови досбијали ути-сак да су поједини партијски прваци код нас најгори људи. На тај начин дошло се до уверења да политика квари карактер као што новинарски занат шкоди добром стилу, и да се њоме више изопачава појединац него што се користи друштво.

Додуше, таква каква је у пракси, политика заиста даје пуно разлога да јој се зло суди; а како су њу од увек водили само мушки, то се извесно немају чиме похвалити ту где им није ни помагала ни одмагала женска памет и женска снага. Међутим сама природа јавних послова није таква да би између морала и политике морао постојати јаз у начелу, и корупција широм улази у политику не зато што тако мора бити него што људи тако хоће. Њихова је кривица и то што ни остале манифестације јавног живота нису много моралније од политике, која у главном зависи од јавног морала, и ако ту није све исправно, како се онда може захтевати да политика буде моралнија од самога морала?

Као свака вештина, и политика има своју технику, боље рећи стратегију, пошто је то непрекидна борба. И та политичка борба узима гдекада димензије рата, јер има своје битке и поразе, победиоце и побеђене. За време избора уме бити толико безобзирна као да се не ради о томе ко ће кога победити него ко ће кога истребити. Тада највећма пада у очи да партије више намећу разна политичка схватања него што их заступају, да се такозвана политичка свест народна ствара у партијским клубовима а не код бирача, и да би се зато пре могло говорити о творцима и организаторима народне воље него о њеним заступницима у парламенту.

Свакоме је познато да се бирачи освајају агитацијом, и да при томе одлучују не толико убеђења колико обећања јер за ону масу на биралишту није тако важно за шта се странка бори већ шта обећава. Изборници и посланички кандидати су, дакле, више у односу интересне погодбе него у каквом начелном споразуму, и то, поред рђаве дневне штампе, управо највећма и обара углед политичког рада. Зато се онда многи чуде што и жене данас хоће у парламенат и на биралиште, и питају их, на какво добро би оне могле да употребе своја политичка права, када се политика увек и свуда злоупотребљава. И подела улога између женског и му-

шког пола жели се извести тако да људима остане морално сумњива политичка борба, а женским чист морал у затишју породичног мира, што није баш много ласкаво по људе.

Има и других мишљења о новој женској улози у политичком раду, и специјално код нас већином су она неповољна. Људи се ту опредељују у главном тако, како им налаже партијски интерес и какве назоре им допушта њихова лична култура. На пример, док једни уверавају да ће политика покварити жену, други мисле да би жена као неупућена и духовно инфериорна кварила политику; трећи опет иду још даље изјављујући да би породица тиме неминовно много изгубила а држава добила само једно велико зло више.

Тачно је међутим да жене као почетници неби одмах могле избећи оно што људи као рутинирани политичари још увек чине: да кваре политику и да се у њој кваре. Али, ма како радиле, оне у политици извесно ие би представљале никакав рђав изузетак, а тешко је веровати — после толико успешних мушких експеримената и подвига — да би могле изумети још каква нова средства за обмањивање бирача, изигравање парламента и повреду обичних закона или чак самога Устава.

У осталом, питање о женском праву гласа не да се више сасвим одбацити; у појединим државама оно се може само одложити, али не за дуго, јер постаје потребом готово свих жена које раде; а тешко је данас имати пуно корист од свога рада ако се нема свих грађанских и политичких права. Држава се мора неминовно ангажовати ако се желе извести нека побољшања, и влада се мора упозорити да у законима има пуно тога што се са женским интересима коси. Без права гласа не помажу много ни молбе, ни жалбе, ни протести, нити ће се испунити сваки наш оправдан захтев ако иза нас не стоји једна организована политичка снага.

Сем тога, нека се има на уму да ни држава није више чисто политичка заједница каква је некад била. Надлежност њена из дана у дан расте, и она се шири толико да се готово поклапа са друштвом. Она данас регулише јавну и приватну хигијену, меша се у односе при склапању брака, прописује како ваља неговати и школовати децу; улази чак у приватне станове и не допушта да се једни шире а други гуше, сме да

ограничи број просторија, да забрани становање и сруши нездраву и неугледну кућу на јавном месту. За време рата видели смо је где прописује и колико сваки појединац сме да једе. Све су то друштвена или боље рећи животна питања о којима се брине држава, и зато у њој не могу више да господаре грађани само једнога пола, јер на тако једностраној основи не базира ни живот ни друштво. И као што је Мирабо једном казао да је револуција немогућа без жена, тако би се данас могло рећи да је социјална политика државе немогућа без жена; а општа тежња је — то смо видели раније — да политика буде готово сва културна и социјална. Тада она извесно неће ни код нас остати једина област јавног живота у којој има привилегованих и непривилегованих, изабраних и одбачених, — људи и жена једном речи.

Катарина Богдановић.

Претежност жене.

Кад жена није жена? Кад је само женско а не жена? Неразликовање речи *жена* и *женско* узрок је многих неспоразума у женском питању: а запажање важности ове разлике кључ је за правилно одређивање односа не само жене према мушкарцу, него и једног много важнијег односа — жене према друштву. Означимо ли реч жена као нешто што се односи на првобитне функције пола, укључивши инстинктивну мајчину љубав, самопожртвовање, несебичност, корисност, пробитачност, једном речи све што се односи на очување врсте. А означимо ли реч *женско* као синоним таштине, површно­сти, слабости али — да је то последица навике и околности а не инстинкта — долазимо до убеђења да је жена, и ако може да буде као женско инфериорна према мушкарцу, ипак равна човеку као *жена*, јер је и она човек.

Но тиме се не тражи њена претежност осим можда у неким пословима.

Неки дан слушах разговор једног лекара са својом пацијенткињом. У ње се баш тих дана беше нашло мушко чедо.

Лекар јој причаше да је 60% деце женске, код којих је био при порођају. „Ах, то је зло за земљу,“ — уздахну госпођа. „Заиста,“ — одговори лекар машући тужно главом. — Ово ме је потакло на размишљање. Зашто ови људи, који представљају мишљење многих других, држе да је несрећа за земљу ако има више женских него мушких на свету? Могла би бити два узрока томе. Један је што су мушкарци у рату, у који иду ради своје веће физичке снаге, кориснији од жене. Други, што би жене у мирно доба биле у већини у парламенту и влади — ако већ имају своје заступнике.

Изађем у шетњу и прочитам на једном плакату: „Шта да се ради од сувишних жена?“ Не вели се до душе да их треба подавити, али се предлаже емиграција. Дођем кући и узмем новине. Одмах ми упада у очи наслов: „Како да сачувамо нашу мушку децу?“ Читала сам даље и наишла на читаву тираду од једног чувеног човека од кога би се могло очекивати нешто много паметније. Писао је о лудости да жене бирају своје посланике под истим условима као и мушкарци. То може да донесе већину жена на државну управу, а то би довело мушкарце у положај, који они одлучно не би хтели да заузму.

Све се ово наравно пише под изговором, да би по државу било штетно ако би жене биле у већини у државној управи. Почела сам и сама сумњати, да ли у опште имамо права да теретимо ову земљу. Не би ли боље било да се поубијамо? помислим у себи. Ипак одлучим да још једном додирнујем а међутим да почнем проучавати природу, да видим шта она каже за спол, коме и ја, на жалост, припадам.

Почела сам студију са страхом и неповерењем. Сигурно ћу на првом кораку наићи на пауна, тога кицоша у кокошињаку, који се увек истиче као пример мушког триумфа. На сву срећу нађем у „Еволуцији“ професора Велецеса да је корисност темељни принцип Дарвинизма. Даље сам нашла да корисност мужјака стоји у несугласности са њиховом лепотом т. ј. кад се сравни са корисности женке у истој врсти. Карактеристика је фазана Везера Пикока потпуна занемареност дужности домаћина. Тако исто и других кока. Њихов је живот, као што сви знамо, непрестани вртлог разуздане веселости. С друге пак стране мужјаци морске кокоши и јаребице, који

се ни по чему не разликују од својих женки, могу да послуже као пример очевима и мужевима. Дакле: природа је дала лепоту мужјаку само да у неколико поправи његову бескорисност.

Чисто ми је смешно било кад сам кроз читаву врсту бескичмењака, а и у знатној количини кичмењака наишла да су мужјаци инфериорна бића. Интересантно је како је овај факат искористила женка паука. Ту човек остане чисто пренеражен. Она, чим се сврши љубавна епика, поједе свога драгана комад по комад.

Што сам више проучавала природу, све сам више долазила до убеђења: да је од најранијег почетка живих створова — бар док нису доспели у свом развиту до ступња човека — женка онај важни фактор у плану живота. Природа је где је год могла — а могла је врло често — удесила трајност или продужење врсте без помоћи мужјака. Још није познато да је то могла урадити без женке. У књизи професора Ворда: „Чиста Социологија“ вели се: „Женка сачињава главно стабло или основу живота јер се пење непромењена од асексуалног или пресексуалног стања до данашњег. Мушки елемент само се додао на извесном ступњу развита. Природа га је додала само за то, да промени старе облике и да конзеквентно томе удеси развојнији и виши ступањ развита врсте. Мужјак је дакле чиста досетка природе — вариација оригиналног женског пола. Професор Ворд вели даље: „Живот почиње женским организмом и ексистира дуго времена само као женско. У свима разним формама асексуалне репродукције, од физиона до партеногенезиса, женски пол, може се рећи, постоји сам и врши све функције живота укључивши и репродукцију. Једном речи живот почиње женским сполом, а и ако се касније појави мушки пол, он никад не постане универзалан. Изгледа да има много више нових створова без њега него с њим — чак и у данашњем животу на земљи. Први и најпростији облик сексуалности састоји се у продужењу оригиналне женске форме са додатком безначајног и незнатног мушког фертилизера (оплодњака). Има више врста, па чак и родова, у којима мужјаци никако немају органа за храну, што јасно показује да је једина функција минута живих мушких паразита оплођење.

Дарвин у свом писму од 14. септембра 1849. које је писао сиру Ђарлесу Лилу интересантно описује један пример уни-сексуалног ципипеда. Женка има у својој љусци два залиска а у сваком по једног малог мужјака. Спомиње још један пример друге врсте, где женка носи уза се ни мање ни више него седам врло удворних мужаћа.

Ништа сјајније не показује какав осећај има природа према мушком сполу као искорењивање које опћенито пре-овлађује. Хиљаде се рађају због једног изабраника који има да изврши задаћу мушког спола. Сви остали умиру после кратке баш ни мало сјајне екзистенције. Но шта су жртве мужјака према потреби оплођења женке? Хиљаде мужјака код пчела леђу у етерским висинама само ради једног који ће доживети свадбену романтику и постићи циљ — циљ који плаћа животом, јер се његова љубав завршује непосредном смрћу. Других 999 такођер умиру, јер их убијају пчеле радилице као бескорисне готоване који би хтели бадава трошити благо улишта. По Метерлингу једна кошница има 4—5 стотина мужјака. Ако су слабији, дегенерисани, онда 4—5 хиљада. Што кошница више нагиње пропасти, то се више множе мужјаци. Један пчелињак од 10 колона изашаће у извесном моменту, само ради оплођења матице 10 хиљада мужјака. Њих само 10—15 изврше акт за који су створени. Остали су као екстраваганција природе осуђени на уништење.

Ипак је вредност множине мужјака јасна. Јер, док глас природе довикује мужјаку у форми непрестаног понудног инстинкта: оплоди! женки издаје другу заповест: изабери најбољег! Пропорција мужјака и женки код кукца Водени Цвет вели се да је као 6 хиљада према један.

Но природа није у том погледу само код животиња екстравагантна. И у човечијој раси рађа се више мушких него женских. Они само сви не остају у животу. И овде је у очима природе губитак мушког спола од незнатне вредности. Господин Хавелок Елис износи статистику о рађању мушкараца и жена у сразмеру према 100 жена, како следи:

Рус. Пољска	—	106	Европ. Турска	—	105
Енглеска	—	104	Италија	—	106
Француска	—	105	Ирска	—	106
Шкотска	—	105	Аустрија	—	106

Швајцарска — — — —	105	Норвешка — — — —	106
Холандија — — — —	105	Србија — — — —	106
Шведска — — — —	105	Шпанија — — — —	107
Данска — — — —	105	Румунија — — — —	111
Грчка — — — —			112

Више жена преживи не само ради тога што се мушкарци више напрежу у своме позиву и гину у ратовима, него и ради своје веће животне жилавости и младоликости у конституцији. Ово последње потврђује и факат, да се код њих (жена) појављује у много мањем броју карактеристичан знак старости, ћелавост. „Сва искуства говоре у прилог веће женске жилавости“, вели Хавелок Елис. То се слаже са утисцима, која добијамо погледом на зоолошко поље. Женка је аутор нове генерације. Она има тешњи и перманентнији дотицај са чувањем младих. За то је она од веће важности у очима природе него мужјак. Но научењаци у својим подацима о биолошком опажању испуштају очевидне дедукције. У књизи „Еволуција спола“ професори Гедес и Томсон настоје да докажу: да је утицај хране један од најглавнијих фактора у одређивању спола. Они кажу да добро храњене женке доносе на свет женске потомке. Даље тврде: да је општи закључак испитивача — код неких јаснији, код неких мање јасан — да повољније прехранбене прилике продуцирају женско потомство а неповољније мушко. Исто тако и друге неповољне прилике, као старост нагињу продукцији мушкараца а овима противне фаворизирају женски спол. Они износе резултате врло интересантних опажања. Доказују н. пр. да се пропорција женки према мужјацима код жаба може дићи у истом размеру, у ком се диже храна пуноглавцима. Ако се они хране луксузном храном: жабијим месом, проценат женки диже се од 56 на 92 а резултат још богатије хране био је 92 женке на 8 мужјака.

Трутови или мужјаци код пчела још су једна илустрација факта: да је у природи стање, које би у обичним приликама пре продуцирало финији од двају облика живота, склоно продукцији женскога спола. Мужјак је, као што смо видели, резултат инфериорних процеса. Он је на пр. код пчела резултат јајета, које је неоплођено или кога је излегла стара краљица. Искуством се установило, да се од гусеница које се

затворе да гладују пре него се закукуље (учауре), излегу мушки лептири; док од оних који се добро хране, женски.

Ово правило не превлађује само код инсеката, корепњака и других нижих врста, него и код виших врста животиња.

Чак и у људском роду статистика као да показује, да су после какве епидемије или за време рата, кад су животне прилике мање повољне, порођаји мушке деце већи него у нормалним приликама. Дакле, у време рата рађа се више мушке деце а иза тога у периоду реакције, кад превлађују боље прехранбене прилике, разумљиво је да ће 60 од сто новорођенчади бити женске. Није ли чудо, да је очевидна дедукција њихова посматрања ова: да — ако је већи и мањи степен хране симптоматичан у погледу вишег или нижег степена еволуције — спол који резултира виши степен неће, у очима природе, припадати нижем степену живота. Ако је истина, да супериорне кондиције продуцирају супериорне резултате, онда свакако мора бити истина да су и резултати супериорних кондиција — макар они били и женске — супериорни према резултатима инфериорних кондиција — макар они били и мушкарци. Ја овим не желим доказивати супериорност једног сполу. Мене је, управо пренеразило ово откриће. Хтела сам само да знам: да ли је, са гледишта природе, оправдано мишљење: да је женски спол мање вредан од мушког, да узме сразмерног учешћа, према своме броју, у контроли судбине човечије расе.

Па како је то да се ова факта, за која се добро зна, не изнесу пред свет? Да ли је то због тога, што научењаци имају чудан обичај, да пропусте извести непријатне дедукције — Тако нпр, у њиховој књизи „Еволуција сполу“ стално тврде да постоји кроз читаву природу антитеза између две врсте процеса. Они те двојачке процесе називају конструктивни и деструктивни метаболизам. С једне је стране, веле они, процес конструкције. Ови изграђујући конструктивни синтетички процеси скупљени су у изразу анаболизам. С друге је стране процес дисрупције: материјални комплекс крши се и ломи у све стабилније саставине и најпосле у пусте продукте. Ове деструктивне хемијске промене познате су под именом катаболизам. Ову игру живота која води губитку називају катаболични процеси, а противну која води добитку анаболични процеси. Ово нас доводи до закључка: да је женска последица или изражај ре-

лативно надмоћног анаболизма а мушко релативно надмоћног катаболизма. Управо тај контраст мора се признати као темељна разлика између мушка и женска. Женско је склоно да живи корисно, релативно је више анаболично, пошто конструктивни процеси доминирају у њезину животу. Отуд долази и способност да рађа потомство. Мушкарац је напротив склон да живи удобно, бескорисно, релативно је више катаболичан. Другим речима деструктивни процеси доминирају у његову животу. Сад, ако је истина да су ови принципи катаболизма и анаболизма карактеристична црта у погледу мушка и женска у целој природи, као што научењак тврди, онда нам се само по себи намеће закључак: да овај природни закон, кад доспе до највећег степена развитка — фазе човека — одједном постаје императиван. Не би било логично закључивати, да мушки спол, по природи надмоћно катаболичан, одједном кад дође до степена човека, заборава своју биолошку прошлост, окрене се на пети и постане анаболичан. Исто тако не би било разумно мислити да женски спол претежно анаболички, неким тајанственим прекретом оригиналних функција у извесном степену цивилизације постане катаболичан. — Како би дакле жене, кад би им се поверило учешће у контроли и опредељивању врсте, одједном могле постати штетне по друштво?

Народи за народима дизали су се до највеће величине у прошлости и тајанствено пропадали. Није ли то можда било за то што је мушки катаболизам у измождавајућим ратовима угњетавао и уништавао најодабраније примерке женског пола који би иначе помоћу свога природнога анаболизма могао препородити и реконструисати изнурену државу?

Из овога јасно излази да се морају — ако се хоће да сачува цивилизација — онемогућити катаболични процеси. То ће се моћи извршити једино помоћу жена. Инстинктивни нагон за очување живота налази се само у женској природи.

Антимилитаризам код мушкараца произилази само из часовите ђудљивости или случајног увиђања његове непробитачности. За то он код њих и није доста јак. Они по својој катаболичној склоности, сматрају рат у извесној мери као спорт, при чему се у ризиковању животом запажа и црта уживања. Напротив код жена је антимилитаризам као инстинкт

за очување врсте. Зато ће она, ако јој се пружи прилика, знати показати пут за избегавање рата и очување енергије расе, која ће се употребити за стваралачке и конструктивне циљеве. Може ли дакле бити на штету и пропаст друштва, ако се из ове лекције што нам је даје природа повуче конзеквенца, те овом креативном и конструктивном spolu даде знатног удела у контроли судбине човечије расе? Са много основа може се тврдити, да се и садашња поквареност друштва има приписати факту, што се женски спол искључио из контроле социалних процеса.

У овај час, кад у свом проучавању доспех до овог степена, осетих да нема потребе за самоубиство. Осетих чак и неки понос што припадам spolu коме је природа поверила тако важну задаћу: очување врсте.

Па шта да рекнемо на тако рећи сујеверје 19. столећа: да жена, и ако је користан члан друштва, мора ту корист ограничити само на кућу? Да је држава сигурна само у мушким рукама. А како, након осведочења које смо стекли горњим проучавањем, да разјаснимо факат: да је чак и у 20. столећу могуће веровати: да би по државу било штетно ако би жена имала претежног удела у владавини. Објашњење за ово може зе наћи у књизи „Наука о сили“ од Венијамина Кида.

Ако се узме да је живот само последица способности за живот и да је физичка снага најкорисније оружје у борби за живот, онда наравно морамо посумњати у корист жене, осим оне да рађа синове за ту снагу.

По Дарвинову мишљењу успех и прогрес у животу почива једино на механизму наслеђивања. Ако А успе да уништи Б пре него би Б имао времена да уништи А, наследници А наслеђују особине које су помогле да А успе. Пошто је тенденција овога била да надживи најспособнији живот, они који су надживили, морали би бити најспособнији. Но погрешно је схваћање да се све наслеђује. Тиме се пада у још озбиљнију погрешку: да закони који се могу применити за еволуцију појединца, индивидуе, могу исто тако важити за еволуцију друштва. То је тема којој Дарвин није поклатио своју пажњу. Свет на пр. држи, да су карактеристичне црте по којима се разликују поједини народи, урођене тим народима. Да су се преносиле с колена на колена на начин који

аутоматски зајамчује прогрес. Отуд долази и веровање Немаца: да је сама еволуција налагала да немачки народ себе дотера у положај онога А — да се развије до надчовека и над-народа. Да своју способност за живот докаже потпуним уништавањем других народа под Б.

Ова примена принципа на социјалну еволуцију који су применљиви само на еволуцију индивидуе, најстрашнија је заблуда на свету. Заведен једном доктрином, која је научно оправдавала најниже инстинкте, инстинкте који су стражарили да се не пробуди човечија савест, народ је изгубио равнотежу која треба да влада у односу између човека и животиње. Он није запазио факат да је — и ако се допушта да еволуција поједине животиње може бити резултат наслеђивања оног биолошког што је физичко у протоплазми, ипак еволуција друштва и човека као социалног и духовног бића, резултат је колективног наслеђа: осећаја, емоција, идеја и идеала, обичаја и аспирација. Та наслеђа нису физичке особине него психичке.

Закони који контролирају еволуцију друштва управо су противни онима који су одговорни за еволуцију индивидуе. Последњи траже жртву других, први жртву самог себе. Етика је индивидуалне еволуције потврдити себе; а особине које су при томе од највећег ефекта, физичке су. Етика је социалне еволуције самоодрицање. Најдрагоценије су особине при том, психичке у облику сентимента, емоције и идеала. Овде долазимо на тачку од највећег значаја по човечанство. Сва осећања и идеали далеко су од тога, да би могли бити утврђени као наслеђе. Они могу да буду опрезно наметнути једном народу од његових владара. Могу имати тако јаког утцаја, да се за једну или две генерације такозвана карактеристика једног народа сасвим промени. Таку једну илустрацију пружа нам у задње доба Јапан. Тамо је за чудо кратко време еволуција тако успела да је потпуно скренула из источних канала у западне.

Немачка нам је са карактеристичном потпуношћу закочила точак социалне еволуције. Бивши немачки цар помоћу јаке државне контроле, која се не може овде описивати, знао је поучљивост и покорност масе немачкога народа довести до врхунца идеализма. Од најславнијих научењака и песника, до најмањег ученика основне школе, свима је био идеал рат. То

је за њих била капија кроз коју се долазило до Дарвинизма — неба над човека. Сваког немачког човека, жену и дете учили су: да су они народ који представља А и морају бити спремни да униште све народе под Б и то пре него би они имали времена да униште њих. То је за њих био природни закон. Занемарити тај закон, значило би бласфемiju Бога и над човека. Тако се примењивао Дарвинизам колективно на читав један народ. То се чинило на начин који би могао бити врло поучан за социолога. И овде је тачка коју треба нарочито нагласити. Трансформација такозване народне карактеристике извршена је не лаганим физичким наслеђивањем него брзом променом психичких процеса.

Разумљиво је да је, у периоду физичке еволуције појединца — онда кад је физичка снага била кључ успеха — спол који је поседовао супериорност те снаге, сматран релативно вреднијим за друштво. Па није ли онда очевидно, да се у периоду, кад је психичка еволуција друштва у прогресу треба сполу, који је супериоран у психичкој снази и осећајима, емоцији, идеализму — допустити да ту снагу употреби у пуној мери своје способности. А та би снага могла бити од велике користи у реконструкцији социалне грађевине.

Кад се једном физичка снага не буде сматрала као фактор у еволуцији, престаће наведена корист рата по коме су се разликовали најспособнији. Нестаће и супериорности мушкараца као главних јунака рата. Остаје наравно корист рата као потстрекача на дела пожртвовања и оданости домовини. И ако с ратом унапореда иду ниске ствари, које деградирају човека, ипак је ствар рата успела изнад свију осталих ствари. Успела је нарочито у потстрекавању колективног људског идеализма и довела га до најплеменитије страсти самопожртвовања. Да; па ако се жели пожртвовање за рђаву ствар, тим више се мора желети пожртвовање за добру ствар.

Има још само једна ствар која има толико моћи, да потстрекава човечанство на колективно самопожртвовање; а то је религија. Она је најузвишенији идеал, који је икада сједињавао осећања човечанства. У ствари вера жене, као психичка сила, као инспиратор духовног идеализма, наткриљује мушкарца. Рат, чак и као изражај самопожртвовања није никада, а из разних узрока апелирао на жену. То је за њу увек би-

ло нешто непробитачно. Чак и њезине жртве у рату биле су против њезине воље. Она никад није могла узети искључиво на се улогу наметања људима самоодрицања. И баш ради тога остала је у психичком као и физичком назатку.

Но пошто је антитеза рата религија а антитеза мушкараца жена, то је главни јунак рата мушкарац, јер је физичка снага саставни део рата; а главни јунак религије жена, јер је духовна снага први саставни део религије. Али пошто мушкарац не поседује само физичку снагу нити жена само духовну, то снаге мушкараца и жене спојене могу, ако се ослободе кумира Дарвинизма, спасти свет. Да је мета којој је тежио немачки цар, била религија уместо рата, он би пречистио и препородио свет. Уместо тога имамо данас хаос бољшевизма, симфејнизма, штрајкове и друго. То су све разне фазе рата монструозног потомства Дарвинизма, кога су Немци уздигли до идеализма.

Зар није лудо мислити да ће веће плате и боља храна — и ако се то само по себи може желети — излечити зло, које није физичке нарави него психичке. Да ми сви живимо као краљеви, неће еволуција кренути на боље све докле, док осећања и идеали, који доминирају у свету, не постану такви, да могу потчинити личне интересе појединаца интересима друштва као целине. Историја је цивилизације историја ових опречних интереса — борба између цинизма индивидуалних јединица и алтруизма социјалних јединица. Није ли по овом очевидно да би вера била најподеснији пиборник за алтруистичке принципе. Не мислим овим на догме разних цркава. У црквама је форма укочила функције, окаменила живот. Потребно је да се вера научно преудеси према социјалним потребама 20. века исто тако, као што се Дарвинизам удешавао према грамжљивости и бојазни од других у 19. веку. Религија као инспирација живота и карактера — религија као тумач правог односа човека према човеку и души према Богу.

Но ако хоћемо да религија заузме место ратова као инспирација врлина које су битне у прогресу човечанства, та религија мора бити обдарена особинама које су ратове учиниле славним за човека. Есенција славе је самопожртвовање. Религија мора учити да је већа жртва за добру ствар живети

и патити, него умрети и престати патити за њу. Па зар нису ту већу жртву приносиле жене кроз све векове? Страх по-неких људи ради последица које би наступиле давањем женама удела у државној управи, није ништа. Прави тек страх и ужас спопао би их, кад би проучили природне и биолошке законе, који би избили на површину, ако би се, у овој кризи човечије еволуције, чувару врсте — стожеру око кога се креће човечија раса — ускратило право суделовања у реконструкцији рунираног света. Није ли била највећа жалост Шопенхауера, тога највећег женомрзца што је „жени главнија раса него индивидуа — будућност виша него садашњост“ већини жена! Па за добро државе!

Моје су ме студије довеле до осведочења: да у садашњем светском положају нису могући компромиси. Ми морамо или заступати рат и претежност мушкараца, или прибећи религији и претежности жена. Рат је заблуда мушкараца. Може ли нас заблуда жена, ако би постојала, довести до већег пакла?

Мрс. Ст. Кичеар Стобарт

С енглеског превела М. Морачина.

Наша анкета: жене и политичке странке.

Један одговор на нашу анкету.

Питање, да ли жене треба да образују засебну партију докле не буду потпуно изједначене са људима, не може се решити, ако се претходно не реши питање, да ли треба да образују засебну партију уопште, тј. под предпоставком да буду потпуно изједначене са људима.

У сваком случају потребно је расветлити питање да ли жене треба да образују засебну партију уопште; шта више и онда кад би питање, овде постављено, било у лабавој вези са њим, јер само тако се може схватити суштина самог женског покрета за еманципацију.

1

1. Очеvidно, борећи се за право гласа, жене нису имале циљ да формирају једну своју партију. Јер смисао борбе коју жена води, док не добије право гласа, јесте да жена добије

потврду своје индивидуалиности у политичком животу, да се свака жена за себе, као и сваки човек за себе може определити за једну политичку или посредно социјалну, (у колико се она изражава у политичкој) концепцију. Она не води борбу да има своју женску партију, већ да и она може учествовати у државној управи, у државној најважнијој функцији законодавној као и човек, под истим условима као и човек: т. ј. да се може слободно определити свака индивидуа за једну или другу политику, за један или други закон, за једно или друго решење појединих социјалних питања.

Дотле докле не добије право гласа она ће се борити социјалним средствима и њена организација неће сачињавати једну политичку организацију, партију. Она може помагати ову или ону партију при њиховим међусобним политичким борбама, нарочито при изборним кампањама, као што је то био случај у Енглеској, али тиме њена организација не добија обележје једне партије чак и у оном случају кад све поборнице за женско право гласа чине ту, једну једину организацију и помажу једну једину партију (наравно ону која им највише обећава и даје највише гаранције својим обећањима). Она је ступила на политички терен, али она није тиме истовремено и образовала једну партију. Шта више, у пракси, као н. пр. у Енглеској, жена је на томе терену радила подвојено: свака од двеју сифражетских организација је нашла други ослонац међу политичким партијама и употребила другу тактику. Такве организације могу у најбољем случају претстављати једну организацију из које ће се регрутовати присталице већ постојећих политичких група. Дакле ни додир женских организација са партијама не детерминише постајање једне женске партије.

Али кад је добила право гласа, треба ли онда да образује своју партију? Да ли онда постоје услови да би могла образовати своју партију? О томе је овде реч.

1. Пре свега потребно је прецизно и што конкретније формулисати постављено питање. Да ли жена треба да образује своју партију, значи да ли жена треба да изађе на изборе са својим кандидатима и да у парламенту чини једну групу.

Да је врло потребно да жене буду удružене у парламенту и онда кад се на изборима не појављују са својим кандидатима све докле се не изједначе са човеком, и да је то удруживање лако постићи, очевидно је. Ако она има довољно свести и ако је њен интерес одиста угрожен од човека, она ће радити заједно у питањима која се ње тичу у парламенту и онда, кад се иначе растурила по разним партиским клубовима. О томе не може да се постави питање у опште.

Али да ли ће се појавити на изборе удружена, т. ј. са својим кандидатима (који могу бити и мушки) то се може дискутовати.

Да би се што рељефније видело шта значи да жене образују своју партију, не треба да се сметне с ума ова проста чињеница. Образовање женске партије претпоставља свој антипод мушку партију. Ако постоје разлози да жене образују своју партију, сигурно постоје исти такви разлози да мушкарци образују своју партију. Питање о образовању женске партије је истовремено питање о образовању мушке партије. Оно је дакле питање партије *пола*.

На први поглед констатује се да је искључено да би мушкарци образовали партију за себе, и чак апсолутно невероватно, ако не искључено, да би они начинили једну коалицију партија против жена, макар само у том питању, кад би жене баш и образовале своју. Јер, као што је познато у свима земљама праве демократске партије заступају гледиште да жена треба да добије право гласа.

Али никако то нећемо узети као доказ за једно решење питања, већ само као један симптом за решење. Наш доказ у једном или другом смислу биће у томе да ли постоје објективни услови да жене образују партију или не.

2. Постављајући питање о условима за формирање једне партије, ми нећемо поћи од једног погрешног појма партије какав постоји у науци. Наиме, у науци неки писци разликују праве од неправих партија; као праве узимају политичке групе које се разликују једним својим *гlediштем*, а не својим интересом и за пример узимају енглеске партије.

По њима на пр. партија треба да је друго него што је то класа, вероисповест и т. д. Ови писци у ствари сужавају

појам партије (јер партије, бар у садашњости постају све више групације интереса); и не говоре о томе шта је партија већ шта треба да је партија. Јер партије су како „праве“ тако и „неправе“ партије, а не само „праве“ партије; ако се пак прави разлика међу њима, онда се она прави на основу критеријума који одређује услове за једну партију која је са гледишта опште корисности добра. Само дефиниција по којој је партија она друштвена трајна организација, она групација људи која има за циљ да дође на државну власт и оствари свој програм према конкретним могућностима или потврди свој интерес — довољно је широка да обухвати реалне партије какве данас постоје у модерним друштвима у општим типичним или специјалним облицима. Према овој дефиницији ми ћемо решавати постављено питање.

А према њој има да се у ствари испита: да ли ће жене имати односно, да ли могу имати један свој програм који ће спровести кад дођу на власт, т. ј. програм који би носио обележје општности, који би у себи садржао решење свију основних друштвених питања и да ли жене имају своје специјалне интересе који би их држали трајно при заједничком раду у политичкој борби т. ј. да ли могу сачињавати једну трајну организацију. (Наравно релативно трајну).

3. По нашем мишљењу жене не могу да имају један такав свој програм и немају таквих специјалних интереса. Дакле жене не могу створити једну своју партију.

Све жене не могу имати један свој заједнички програм. Оно што веже све жене, то су њихови специјални интереси, интереси жене као такве, жене запостављене правно и социјално. Ти интереси пак очевидно не могу да пруже основ за један програм о свима социјалним питањима. И жене се међусобно разликују по своме економском и уопште социјалном положају. Оне нису ван професије, ван класе или какве друге социјалне групације (као што нису споља ван државе и нације). Заједничко у своме програму би имале, у колико се он односи на њихов правни и социјални положај. Преко тога оне би се разликовале као и људи и ушле у исте политичке групације које су образовали и у које улазе људи. Истина њихов заједнички интерес се рефлектује у психологији жене,

а њена психичка структура је наравно истоветна, али нити њихов заједнички интерес нити њихова психичка структура је таква да може код жена створити истоветност у гледиштима о политичким и социалним питањима. И жене се разликују у својим гледиштима као и људи. Хоће ли једна држава бити монархија или република, парламентарна или непарламентарна; у каквом ће односу бити црква према држави; хоћемо ли подизати индустрију или земљорадњу; хоћемо ли водити политику слободне трговине или заштитну итд. — у томе жене ће се разликовати као и људи.

Оне немају таквих специјалних интереса који би их држали трајно при заједничком раду. Њихови интереси су интереси једног члана друштвене заједнице који је правно и социално, нарочито економски запостављен, али не као једна социална група већ најпре као пол (као жена и мајка) а затим као члан који је иначе интимно везан за *целокупан* социалан живот, за све социалне супротности и хармоније које постоје. Наиме, најпре жена је због своје улоге коју има као пол (као жена и мајка) под датим социалним условима и психолошким диспозицијама стављена у потчињен положај. Тиме нећемо рећи да је пол био главна детерминанта, узрок већ само услов. Жена као пол не мора бити потчињена, али она као пол под извесним социалним условима и психолошким диспозицијама, може бити, могла је постати и, као што видимо, постала је, бар у једном историском периоду потчињена. Затим, жена је, као члан породице, као стуб породице или бар као један од стубова породице, равна човеку, ако не и над човеком, ступила као и човек у све социалне односе дакле и у све супротности и хармоније друштвене. Не мари, ако она не ступа у већини случајева у већини земаља у *не посредан* додицај са свима тим супротностима, она *доживљава* онако исто ако не и више све те друштвене супротности и стварно, резултат је се тиче исто тако као и човека. А то је главно. Као што није породица изолирана од социалног живота, исто тако није изолирана ни жена. И тако, као члан породице, она има да стане на страну једне од политичких и социалних концепција, једне партије. Оне ће поступати као и човек не разликујући се у битности од њега. Она је дакле

кроз породицу толико солидарна са човеком да је принуђена да иде с њим заједно и у политичком животу, ако не и свака жена са својим мужем у исту партију. Да је одиста оволико велика ова солидарност, није потребно нарочито доказивати. Треба само напоменути да се та солидарност рефлектује и у положају жене ван куће, на пр. онда кад жена привређује као и човек ван куће.

Али, независно од солидарности кроз породицу, нема ниједног питања које је чисто женско, питање само жене. Многа од тих питања су непосредно а свако посредно опште социална. Положај жене правни, економски, морални је посредно општег значаја. Ако ће жена заузимати самосталан или зависан економски, самосталан или зависан правни положај није индиферентно за целокупан социалан живот.

Али за њих је везан низ питања која су од првокласне социалне важности, дакле непосредне важности. Тако на пр. питање о васпитању деце или питање о проституцији итд.

Уосталом кад се код класа врши цепање на разне партије било због супротности интереса, било због диференцираности гледишта, у толико пре се може вршити код једног истог пола. Јер у једном полу супротности интереса и диференцираност гледишта могу бити још у већој мери него ли код једне класе.

4. Практично, одиста тако и бива: жена није образовала своју засебну партију. И тај факт да жена није ни у једној земљи у којој је добила право гласа, па и онде где је добила пасивно право гласа (тј. да буде бирана за народног претставника), није створила никакву своју нарочиту партију, потврђује да има да се реши питање у горњем смислу. Јер несумњиво постоје какви разлози у природи саме ствари који не допуштају да жене створе своју партију: по среди је немогућност и нерационалност једнога таквог груписања жене у њеној политичкој делатности*).

*) Ако наше жене и поред овог факта поставе питање треба ли да образују своју партију, оне само доказују да неће да подражавају слепо жену у другим земљама, већ хоће да раде на основу свог сопственог размишљања о ствари, на основу познавања потребних чињеница и разлога због којих жена у другим земљама није формирала партију. И то

И отуда, и кад би се образовала, таква партија не би могла да опстане. Чим би жене прешле на решавање општих питања, оне би се разишле. Ако хоће да докажу да су достојне да учествују у политичком животу, жене морају да пређу на решавање тих питања. А кад пређу на њих, оне ће се груписати као и људи.

5. Али, ако оне не треба да образују нарочиту партију, то никако не искључује, да жене имају друге врсте организације. Напротив, такве организације ће бити неопходне као израз специјалних интереса које имају према човеку у немогућности политичке организације. У тим организацијама жене ће доводити у хармонију своја гледишта о питањима која се њих тичу подједнако, да би после радиле у истом смислу у свима политичким организацијама по којима су оне распооређене.

После овога можемо прећи на питање да ли оне неће требати да образују своју партију, док не буду изједначене са човеком, дакле привремено.

1. Пре свега треба рећи да то у ствари и не би била партија. Таква организација би била привремена будући да има пред собом један циљ који се може вероватно брзо постићи. И она несумњиво има смисла само под условом да борба не траје дуго. Јер, као што смо видели трајно таква организација је немогућа и нерационална. Привремено пак организација би одговарала од прилике оним организацијама које треба по Острогорском да замене партије: организације створене у циљу груписања мишљења о једном одређеном питању и које би, ограничене по своје циљу и привремене по трајању, сачувале индивидуалну слободу коју појединци губе у партији.

треба одобрити, и у толико пре, што жена није у неким земљама још добила ни активно ни пасивно бирачко право, у другим пак пасивно, у трећим што га је добила од скора, те се може закључити да жена и у овом питању има да тече своје искуство и да према томе жене у нашој земљи не могу да се ослоне пасивно, без размишљања на искуство жена у другим земљама. Не треба ни спомињати нарочито чињеницу да се свака земља налази под специјалним условима и да различите последице долазе отуда.

2. А затим, није свеједно у ком ће обиму жена добити право гласа, да ли ће добити активно и пасивно и у коме обиму ће их добити (опште или ограничено).

Може се десити да жена добије право гласа и активно и пасивно, али у таквом облику да је практично у опште искључено да има у изгледу ма какву корист, ако би ступила на изборе са својим кандидатима. На пр. кад би под системом општег права гласа мушких добиле само жене са факултетом или чак и са средњом школом и са великим цензом, она не би имала изгледа да добије ма где ма у ком изборном округу свога посланика ако би важио систем већине; а један безначајан број, ако би важио пропорционални систем. Такав случај би престављао нема сумње, крајње негативан случај по жену. Крајњи позитиван случај пак би био кад би жена добила опште право гласа и активно и пасивно као и човек. Онда донста може да се постави питање да ли јој је корисно да се појави као једна политичка партија. Она онда има у изгледу од прилике исти број гласача исти број посланика колики и човек. Са толиким бројем посланика зар она неће моћи брзо да постигне изједначење са човеком? И зар не би било и од опште користи што би се тиме једним махом решио низ питања. Речју зар неби било нарочите користи по жену да тако поступи?

3. Ми смо видели да интереси које жене имају да бране не дају основа за једну партију. Да ли они дају бар основа за једну привремену политичку организацију. Политичким средствима могу се решавати у првом реду питања политичка или питања правна, а тек у другом реду питања економска и социална уопште. Треба дакле да испитамо какве су природе она питања која се тичу жене и која би ушла у програм привремене организације. Та питања су у главном правне и економске природе. Жена је запостављена у правном и економском погледу. Али та правна питања су кад се апстрахују њена политичка права (јер их је већ добила и више нема да се бори за них) из области приватног права и такве су природе да носе карактер функције или симбола њеног економског положаја; или то су за тим питања која су по својој природи питања државне организације. Да ли ће жена бити

примљена у државну службу, и које ће јој се функције поверити важио је питање државне администрације. Горња питања су пак постала било услед економских узрока који се односе у првом реду на породицу било услед моралне вредности коју жена има у једном датом друштву. За измену правног положаја жене дакле потребна је измена економских и моралних узрока. Отуда с једне стране жене не треба да полагају искључиво на политичку акцију или чак више на њу него на социјалну. Оне треба да запамте да су увек успевале оне политичке акције које су праћене социјалним и још више оне које су резултат социјалних акција. Жена ће наравно водити и политичку борбу, али нека не заборави да одржи хармонију између ње и социјалне. У једном погледу она ће постићи ту хармонију ако се у политици задржи на праву гласа не образујући нарочиту партију. Иначе, она ће полагати више него што треба на политичку акцију и неће у томе имати успеха.

С друге стране, друштво у коме је жена добила право гласа сигурно је претрпело такве измене и остаје још само да се констатују у правном систему, остаје да се донесу правна правила којима би се поправио правни положај жене. Другим речима, у друштву, у коме је жена добила политичка права, донеће се све потребне правне промене, па било да се жена још нарочито и искључиво бори за њих и организује само ради њих. Мушкарци који су дали жени право гласа вољно или принуђени, даће јој и без ње и друга права вероватније спорије и постепено али ће јој их дати. Давање права гласа жени преставља један општи обрт у држању мушкараца према жени и тиме у положају жене у друштву. Жена пак, која је добила право гласа, добила је могућност да се бори политички за сва остала права. Растурена по разним политичким партијама, или не — то је споредно.

Што се тиче њеног економског положаја, жена га може поправити у колико је он гори него у човека, у првом реду економском борбом синдикатима. У циљу поправке свога економског положаја она ће имати још мање разлога да образује партију.

Ово се потврђује фактом да је жена у свима државама где је добила право гласа радила на побољшању свога по-

ложаја (као и деце), и ако није образовала једну своју нарочиту партију, чак ни привремено. Управо жена ни у једној земљи није потпуно једнака била са човеком у моменту кад је у њој добила право гласа. Па ипак она није образовала једну нарочиту партију. Она није чекала удружена у једну политичку партију тренутак док не буде потпуно изједначена. Она је са поверењем пришла човеку који је пристао да јој се да право гласа и радила заједнички с њим не издвајајући се ни у какву засебну политичку групу.

4. Томе треба додати још и ове незгоде које би отуда наступиле.

Такав акт жене би био у правом смислу револуционаран акт према човеку који је био готов да јој да иста политичка права која и он има. Свеједно је да ли је то учинио што је схватио *неужност* тога или што је хтео јер је слободуман јер има виши демократски менталитет. И зар људи не би на то разним начинима реагирали? Утисак на људе био би врло рђав, јер, зар такав акт не би носио обележје комичности и зар такав акт не би носио обележје нетолерантности жене? Зар такав акт не би пружио људима доказа за тесногрудост жене?

Уопште, зар такво понашање не би поштрило односе између жене и човека, и поред толико још социалних сукоба који постоје, створило још један и тиме замрсило социалне прилике које су данас иначе замршене и биће још за дуго замршене.

Све би се то рефлектирало на психолошко стање жене: оно би је и сувише *напрегло*, она би се осетила за час *изолирана* према човеку. Исто тако то би утицало на њен положај у породици, на однос према мужу и деци. Макар и привремено, она не треба да се одваја од човека, већ треба да је увек са човеком. *Човек који јој је дао право гласа, признао је жену једнаку себи.* И жена на један такав акт има да одговори на достојан начин; она има да приђе човеку као другу са којим дели радости и невоље у животу, и у политичком животу. Може се шта више рећи да јој је човек дао право гласа под предпоставком да се она у поли-

тичком погледу идентифицира са човеком и да јој иначе не би дао то право.

5. Али важније од свега тога је то, што је неодређена једнакост жене са човеком. Каква је то једнакост? У ком је обиму та једнакост? Једнакост коју тражи жена треба да одговара њеноме реалноме положају економском и моралном и њеној психологији. Једнакост која не би испуњавала ове услове била би немогућа и утопистичка. И хоће ли се жене сложити у томе колику и какву једнакост треба да траже? Као што је познато, жене у многим земљама су подељене и у овом погледу; у главном, на крајње и умерене. Те разлике пак имају основа у менталитету као напредне и конзервативне, а затим у свом социалном положају. У Енглеској неке су, „буржоаске“ а друге „напредне“ Као што се људи не слажу у чисто својим питањима, не слажу се ни жене. Дакле, не само што су жене заинтересоване за општа питања као и људи већ су на различите начине заинтересоване за своја сопствена питања. Оне ће се дакле развијати и то ће спречавати да формирају своју партију. У питању је дакле и то да ли ће оне моћи да иду заједно, макар и привремено, кад имају да извојште једнакост са човеком.

6. Међутим, будући да су по среди економска и морална питања непосредно или посредно, она ће се решити у корист или на штету жене и кад она не иступи као једна политичка партија макар и привремено. И довољно ће бити оруђе у тој борби то, што има политичка права иста као и човек. Жене и као чланови разних партија могу имати утицаја на решење питања у њихову корист. Одржавајући везе у чисто социалним (неполитичким) организацијама оне ће делати на разним местима у истом правцу. И то под извесним политичким и социалним условима може женама пружити више користи него да ступају одвојено. Шта више Бартелемију изгледа (*Le vote des Femmes*) да жена може имати реалног успеха, само ако је записана на листи једне партије. Зар се партије не би да би привукле женске гласаче такмичиле око тога која ће изаћи више на сусрет женама? Речју, жена која ће бити свуда присутна, трансформираће човека у своју

корист. И тако ће задобити човека, и не ступајући у супротност са човеком.

7. Овакво решење одговара њеном реалном положају: да има својих специјалних интереса и општих и да су ти општи много претежнији него специјални. То, што има специјалне интересе, загарантовано је правом гласа и могућношћу да има социјалне организације које ће давати жени у политици исту директиву у питањима која се на њу односе. То, што има опште интересе који су претежнији од специјалних загарантовано је њеним учествовањем у политици, које је на исти начин као и учествовање човека, сарадничким радом у политици са човеком.

Тако је нормално и дешава се у свима модерним друштвима.

8. Ово важи кад жене добију активно и пасивно бирачко право. Али, шта треба да важи за случај кад оне добију само активно бирачко право? Оне очевидно неће моћи, и кад би образовале партију да шаљу своје засебне кандидате других партија. Отуда образовати партију за њих би значило давати гласове само за једну партију за кандидате једне исте партије; не образовати партију пак — давати гласове за разне партије. Политички програм је везан за пасивно бирачко право, за могућност да учествује у парламенту. Питање је дакле у томе да ли она треба да ступи на гласање као једна целина или поцепана према индивидуалним ситуацијама и гледиштима.

Жена ни у овој ситуацији, ни у земљама у којима је добила само активно бирачко право није образовала једну нарочиту партију. У Енглеској додуше она се у групама (ипак не индивидуално) борила и кад је добила активно право гласа све док није, наскоро, добила и пасивно. Овај би случај требало детаљно проучити и извући из њега сигурне закључке. Он нам свакако показује да се жена може борити удружена у случају кад стоји пред њом *брза* победа. И, ако, у једној конкретной ситуацији од тога, коме ће дати своје гласове зависи да ли ће успети у својој борби, зашто онда да не ступи удружена на бирачку арену? Људи ће, ако су вољни и, ако постоје објективни услови, дати и пасивно бирачко право. Шта више, можда жене могу делати на своме заједничком циљу са више

успеха онда кад уђу у све партије. Само по себи се међутим разуме јединство акције у овоме питању.

9. Ово је по нашем мишљењу правило, треба да је правило. Никако није искључено да се учини изузетак од тога. Под нарочитим политичким приликама жене би могле образовати привремено једну партију (организацију чији је искључив циљ или бар главни циљ изједначење са човеком). Због тога је потребно свакако да жене испитују конкретне политичке прилике у својој земљи и то у тренутку кад имају непосредно да добију политичка права или чим их добију.

Иначе, у политици ништа није потпуно дефинитивно. У њој, као у свакој акцији, треба покушавати и бити готов на ризике, па ако један метод борбе не успе, не треба клопути већ покушати други.

Др Ђ. Тасић.

БЕЛЕШКЕ

Наше жене и школска омладина. — Овога школског распуста у сали II. мушке гимназије одржан је конгрес свију ученика средњих школа у нашој краљевини.

Симпатичан што је окупио децу свију наших крајева, он је био у минијатури копија конгреса старијих. — Као такав, носио је две карактерне црте: велико одсуство женских чланова и ватрене нападе на прву, предпостављену инстанцу, као највећег кривца за све тешкоће и неуспехе учесника конгреса. Али ипак, нешто је издвајало овај скуп деце која би на силу хтела да су људи: није било ларме, галаме и нерета.

Пао нам је у очи велики број неразвијених, анемичних и слабих ученика. И баш једног од тих слабих, али најватренијих, тамне боје, друга затекли смо у говору.

И оно што је то дете по спољашности, али по опширности и огорчености човек, исказало, не би могло да послужи наставницима ни као награда, ни утеха, ни похвала, ни убеђење да школа испуњава свој задатак. Најјача места противу

школе одобравао је цео скуп; а кад је говорник затресао својом главом, подигао руку и узвикнуо: ми нећемо да нам професори „кроје капу“, признајемо, осетили смо се, и ако гости, веома нелагодно, нарочито, што су те речи биле пропраћене одобравањем. Ми смо се онда питали: ко не зна шта ради? Да ли време, или ми, или ова деца?

Кад се повела дискусија о листу, један од Словенаца, чија је карактерна црта да све што се ради буде на реалној основи, тражио је да се обрати пажња прво на финансиске изворе; док су наши, сматрајући то као „споредно“, захтевали да на листу сарађују јаке снаге.

„Другови“, скочио је одмах онај говорник, који неће да му професори кроје капу, „које јаке снаге? Ви ваљада, не подразумевате ту професоре?!“

И ако, у већини случајева, овакве изјаве остају само на речима, ми смо са тога скуна, за кратко време што смо били, изнели једно мучно и тужно осећање. И да оно буде још мучније зазвонише нам, да ли као прекор или опомена, речи великога песника енглеског, Киплинга, из песме, којом се он отпустио са школом и професорима „чувеним људима“, како их он ту назива.

„Хвалимо те чувене људе — људе скромног изгледа — слава њиховом истрајном послу — њиховом послу истрајном — сваки степен географске ширине — гледа по једнога од нас — како бди над својим послом — ватрено предан своме позиву. — Јер сви ти чувени људи — не казујући у ком циљу — показиваху нам на послу — да треба свршити посао свој обичај, свакодневни посао — а никакво извињење не примаху учитељи наших граница — показиваху нам да је најбоље — најсигурније, најпростије, најкорисније и најбоље увек — послушати одмах најсавесније чим смо добили заповести. — Данас поједини од нас — под далеким звездама — носе најтежи терет — служећи тамо где заповедају — ако се не служи, нико не заповеда — без наде, без икакве жеље — жеље за похвалом и наградом. — Оно, чему су нас некада — ти чувени људи научили — не казујући нам зашто — у току многих година — ми смо сами боље разумели“.

Из те школе, по речима једнога Француза, изнео је Киплинг: крeпкo здрављe, рeлигију прeмa радy, култ прeмa јакoј вољи и навикy нa стрoгу дисциплину. Из свакe школe трeбалo би дa изaђe снажан и здрав већ формиран један грађанин, дисциплинован, који ће слушати заповести, макар под којом звездом био; служити свима члановима друштва, ма где се налазио; радити свој посао ма на којој географској ширини био; вршити своју дужност најбоље, па макаква она била.

Али на жалост наше школе нису онакве, како Киплинг описује своју школу: седам великих и простих кућа, на обали морској, у тим кућама две стотине другова, једнакога типа; седам година на истој обали; око тих кућа бескрајне баште, пуне зеленила. У библиотекама пуним књига, у светлим салама „ти славни људи“ робови дужности, господари воље, слуге велике Енглеске, спремају будуће грађане енглеске свакога за свој посао, најстрожије и најбоље, не казујући му зашто.

Г-ђа Др. Симића са конгреса одвела нас је у трпезу Женског Друштва, где је свима гимназистима указано најлепше гостопримство. Кад смо ушли у скромну и чисту трпезарију, коју су улепшавале и разведравале ките свежег цвећа у вазнама, намештене по столовима, застртим белим покривачима, онда смо разумели, колика је потребна сарадња наших жена у васпитању мушке и женске омладине. Јер они исти учасници конгреса, који су онако озбиљно „грмели“ у сали II гимназије, добили су израз добре деце после њежног опхођења гђе Симић и пријатног мириса лепих колача. — Здравље, добра храна и њежна реч недостаје већини ове деце, којој школа није дала никакве дисциплине.

Гђа Петковић на банкету приређеном целом конгресу, рекла је у својој здравици, и ако јој то може бити унапред није била намера, какви би услови у школи били, кад би жене имале учешћа у политичком нашем животу и прављењу програма за мушку и женску децу.

Ми са задовољством бележимо из говора гђе Петковић ова места:

„Драга децо, не само у име свију женских друштава, чије су се представнице овде сакупиле, него у име свију мајки Југославије, поздрављам вас!

Драга децо, три су савета која мајка свака даје своје сину: Чувај своје здравље, то јој увек лебди на уснама; школа ће те направити срећним, то је њена стална мисао; а у њежном и брижном погледу њеном, мислим да сте у сваком тренутку могли прочитати: сине, воли своју домовину! Без здравља ви сте мученици, без школе слепи, а без домовине...?? Ми који смо имали несрећу да то осетимо, ох децо, не тражите да вам кажемо шта је то! То је скуп свију најстрашнијих болова, за који нема једне речи.

Мајке српске, хрватске, словеначке једно мисле: да вас сачувају, да вас не испраћају да им се не вратите, као што су испраћале ваше оце и своју браћу; оне хоће да сачувају ваше животе, а сачуваће вас једино уједињена и снажна наша домовина. Што мајке желе, то ће се и остварити, јер матерна љубав не зна ни за какве препреке“!

Ове речи гђе Петковић пропратило је одобравање исто тако одушевљено као и речи друга „нећемо да нам професори кроје капу“!

М. Петровић

Двадесетогодишњица Сплошног Женског Друштва у Љубљани. — Сплошно Женско Друштво у Љубљани прославило ја 11. септембра ове године своју двадесетогодишњицу. Основала га је Словенкиња Фрања Таучаријева, онда, када је притисак германске силе на душу словенског народа лежао као мора, и убијао га.

За све време туђинске власти друштво је живело животом потлачених; скривало је идеју, пригушивало реч, устаљало и само делање, ограничавајући га на хумана дела.

Национално културни рад друштва скривено је текао. Највеће дело Сплошног Женског Друштва јесте јавна књижица, састављена из најбољих дела словенске и светске литературе; броји данас 5000 књига. Дуго је она била једина народна школа за словеначку жену. Њезин се утицај тек

данас види у великим народним пословима, које словеначка жена врши у слободи. Прослава двадесетогодишњег живота и рада тог друштва истакла је његову вредност на особит начин. Снага духа који је покретао и одржавао то друштво оличена је у г-ђи Фрањи Таучаријевој. У дворани љубљанског магистрата отворила је Фрања Таучаријева свечану седницу говором, у ком обележава: да је светски покрет споља, а у унутарњем животу национални задатак повео словеначку жену да пређе кућни праг и да пође на опште послове. Пред очима лебдио јој је идеал моћи словенске, али није ни слутила да ће двадесетогодишњицу друштва славити под Белим Орлом Карађорђевића, Кличе Краљу Срба, Хрвата и Словенаца!

На прослави заступао је Ческо-Словачку Републику посланик Д-р Бенеш, град Љубљану управник Д-р Зорник, народни женски савез С. Х. С. г-ђа Даница Христић, некоја београдска, загребачка и словеначка женска удружења послала су своја изасланства. Д-р Бенеш клања се раду словеначке жене, упоређујући га са политичким и социјалним делањем Чехиња.

Д-р Зорник признаје: да је атлетско дело, што су га вршиле наше жене у народу, и жели да види жену у парламенту.

Г-ђа Даница Д. Христић, председница Народног Женског Савеза С. Х. С. сматра рад словеначке жене радом војника на фронту; радиле су, када се спутавао сваки покрет, а резултати су тако сјајни да им Савез одаје своја дивљења и ставља словеначкој жени на расположење сву своју снагу да даље са мање мука ради за своју Југославију.

Г-ђа Злата Ковачевић — Лопшић, потпредседница Савеза упоређује облетницу (јубилеј) појединца и друштва; облетница појединца има сентименталан тон опадања, који се у облетници друштва претвара у нову снагу. Верује у сјајну будућност друштва, доноси поздрав хрватских сестара из Загреба.

Г-ђа Зофка Кведер — Деметровић питомица је тог друштва. Врло младу повела ју је на социјални рад Фрање Таучаријева; она и њезина генерација већ стари, а дух Фрање

Таучаријеве вечно је млад. Њему она захваљује што је веровала у своја дела. Особито цени двадесетгодишњи рад тајнице друштва г-ђе Минке Говенаријеве.

Г-ђа Мила Симићка, тајница „Женског Друштва“ из Београда одаје поштовање г-ђи Таучаријевој.

Г-ђа Зорка Влајић, председница „Материнског Удружења“ у Београду, предаје друштву поздрав осталих чланица тога удружења.

Г-ђа Сојка Медовић заступница Главног Одбора Кола Српских Сестара из Београда, предаје честитку Кола Српских Сестара.

Г-ђа Марица Надлишек — Бартолова, угледна словеначка списатељица поздравља Српкиње и Хрватице; црта прилике у којима су Словенкиње и Хрватице живе под црножутим режимом. Српкињу је заволела у Балканском Рату. Верује у силу јединства.

Г-ђа Олга Крниц — Пелеш управна чланица „Народног Женског Савеза С. Х. С.“ назива Љубљану огњиштем словенске љубави.

Г-ђа Јања Чучек, избеглица из Корушке не заступа нико без домовине је и без друштва. Црта беду корушких Словенаца и захваљује „Сплошном Женском Друштву“ које их штити.

Г-ђа Мари Мајстер, председница „Женског Друштва“ у Марибору честита у име свог друштва.

Г-ђца Минка Крофта, тајница женског теловодног (гимнастичког) друштва, захваљује г-ђи Таучаријевој што их као председница истог друштва мудро води циљу.

Г-ђца Алозија Штеби председница „Госп. соц. култур. жен. Друштва“ у Љубљани, признаје да је Сплошно Женско Друштво постало онда, када је народу требало највише одбране и да је претежак био скривени бој; као председница најмлађе организације хоће да се угледа на председницу најстарије и жели да заједнички раде.

Г-ђца Маница Команова, књижевница, радо признаје да је 20 година ишла за умном Таучаријевом и вредном Говенаријевом и захваљује на водству. Моли их да приме од де-

војчица дар у цвећу. (Киша цвећа сипа и са галерија на слављенике и учаснике).

Секретар Говенаријева чита информативан извештај. Рад друштва обележен је као веома значајан и одаје му се највеће признање.

Сплошно Женско Друштво бира за своје почасне чланице г-ђу Милку Говенаријеву, друштвеног секретара, г-ђу Даницу Д. Христић председницу Народног Женског Савеза и г-ђу Злату Ковачевић — Лопашевић, потпредседницу Савеза и подељује им почасне дипломе. Свечану седницу закључује г-ђа Таучаријева која је на њој проглашена првакињом женског покрета Српкиња, Хрватица и Словенкиња.

Зорка В. Јанковић

Рад „Девојачког Кола“ у Баваништу. — Постанак „Девојачког Кола“ у Баваништу датира од новембра 1918. Свештеници из села организовали су тада људе у Народно Веће, а женска омладина, иницијативом учитељице г-ђице Виде Димић, удружила се под именом „Девојачког Кола“.

Рад је у почетку био само добротворан. За неких осам дана скупило се рубља у вредности од 30.000 кр., 145 метренти разних животних намирница и 11.988 кр. готовог новца. Све то пренето је у Београд и предано Друштву за Заштиту Југословенске Деце. — На месец дана после тога, у децембру 1918., послато је 300 пари кошуља српској војној болници у Вршцу. — Од једне забаве у јануару 1919. однето је у Београд 3000 кр., и тиме је завршен први период тога добротворног рада.

У почетку 1919., „Девојачко Коло“ званично је потврђено од Министарства Просвете, и од тада почиње се радити и на просвећивању сеоске жене. Министарство Просвете послало је на поклон извесан број родољубивих књига, које се сваке недеље дају чланицама на читање. При враћању, г-ђица Димићева разговара са сваком сељанком о садржини прочитане књиге. На састанцима, који се држе једанпут месечно, воде се поучни разговори о разним предметима и стварају се планови за концерте и забаве, јер новац увек треба. При-

ход од концерата и забава употребљава се за одевање сиромашне школске деце у Баваништу, и што је нарочито за похвалу, то деце одело шију чланице саме.

Даљи рад „Девојачког Кола“ у Баваништу зависиће у главном од тога, какве инструкције ће да се добију из Београда, јер управне чланице желе да раде у сагласности са програмом београдског „Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права“.

Иначе, занимљиво је напоменути да г-ђица В. Димићева има у пројекту један мали излет са свима чланицама до Пожаревца, ради упознавања и склапања пријатељских веза са женском омладином из Србије. Она исто тако намерава да предузме нешто и за сузбијање раскоши у оделу, и то на тај начин што ће сама почети да носи са свим једноставну народну ношњу и тако послужити осталим девојкама у селу као добар пример.

Катарина Богдановић.

Омладински покрет у Чехо-Словачкој Републици. —

Чехословачки Црвени Крст извесно спада у најкорисније социјалне установе у пацифистичком духу, а кћи Председника Републике, Др. Алиса Масарик, свакако је у тој установи најистакнутија личност. Она је дуго времена живела у Америци и видела је шта тамошњи Црвени Крст чини за школску омладину, — за неких 12,000.000 девојчица и дечака. Желећи да се тако нешто предузме и у Чехословачкој, позвала је изван број женских социјалних радника из Америке, да у почетку 1921. одрже циклус информативних предавања о стварању једне деце лиге за социјални рад и узајамну помоћ. Предавања су одмах нашла одзива у једном ужем кругу чешких и немачких просветних радника, а данас те идеје прихватили су готово сви педагози и сав учитељски сталез у Чехословачкој.

У марту 1921. изишао је већ први број јавног органа те Деце Лиге, под насловом „Подмладак Црвеног Крста“. За сада лист излази само на чехословачком језику, а од 1922. излазиће по свој прилици и на немачком.

Педагошке идеје којима се руководи Дечја Лига и њен јавни орган са свим су у духу модерне педагогије социалног правца. Ради се, пре свега, на томе да се развију друштвени нагони и обузда егоизам; узајамна помоћ и човекољубље стављају се изнад вере, народности и свих страначких интереса; ручни рад цени се више него учење напамет, и зато се ђаци баве пољским пословима, раде у школским радионицама и школској башти; искоришћује се дечја склоност за игру и комбиновање, те им се даје прилика да стварају организације и да друштвене и хигијенске појмове стичу личним искуством.

Од почетка 1921. до данас Дечја Лига Црвенога Крста има 170.000 чланова, и то су ђаци не само основних него и свих средњих школа. Практична организација изведена је тако да сваки разред има свога благајника и секретара, и да самостално одлучују какав облик ће дати своме практичном раду. На пример, у једном разреду се плете и шије; други прави играчке или разне корисне справе; трећи се бави у школској башти; четврти повезује књиге, и т. д. Има ђака који се обвезују да одржавају ред и чистоту у својој учионици и да то исто чине у школској соби својих малих другова и другарица. Интересантно је напоменути да се стварају мање ђачке групе које се брину за одржавање реда и чистоте у целој једном градском кварту. Ако предузму да насипају стазе и да негују насаде у парку, онда имају од тога и неки мали приход, који троше само на хумане сврхе. На пример, ђаци једне групе предузели су да се брину о неком старом и немоћном брачном пару у своме кварту. Кад је баба умрла, остао им је на бризи само немоћни старац, и они су га неговали дотле док за то није сазнао његов имућни син, који је становао у истом кварту. Изненађен и постиђен тако племенитим дечјим поступком, он је узео за тим оца к себи, и тако се догодило да су мали ђаци једноме зрелом човеку послужили као добар пример.

Чехословачка омладина може се похвалити још једним корисним и лепим предузећем. Постоји измена писама и поклона о празницима између чехословачке деце, што несумњиво много доприноси упознавању и зближењу. То би

сада ваљало проширити и на земље изван Чехословачке Републике, створити можда једну лигу школске омладине целог света.

Катарина Богдановић.

Др. Розалија Мортон. Између 10. и 15. септембра ове године боравила је међу нама у Београду велика наша пријатељица госпођа др. Розалија Мортон. Дошла је из Америке да лично донесе вести о животу и успеху наших ученика и ученица које је претпрошле године одвела као питомце у Америку на школовање.

У просторијама Женског Савеза састала се она са родитељима и породицама питомаца и искрено им изразила радост за оне који се труде да темељно искористе за студије време у Америци а жалост ради понеких који јој задају бриге.

Она је срећна, што је таквих мали број и што тврдо верује да ће се и они поправити.

То је она иста гђа Мортон, која је за време рата на солунском фронту у болници од 3600 постеља неговала више хиљада Срба. Многи богати прилози у материјалу и оделу дошли су нам њеним посредовањем. Њена предавања за српску ствар била су безбројна. Она у своме одушевљењу за српску ствар налази да ради по 10 сати дневно за наше ђаке у Америци.

Др. Розалија Мортон је професор универзитета Колумбије, секундарни хирург Вандербилтове клинике, члан Колеџа Лекарског и Хируршког у Њујорку, шеф једне дијагностичне и хируршке клинике на Поликлиници и вишем течају Медицинске Школе у Њујорку, и редовни члан Њујоршке Медицинске Академије.

Она се сматра као једна од најспособнијих хирурга у Америци; и за време рата, Влада Уједињених Држава поставила је, као најодличнијег женског хирурга своје земље, за члана Народног Већа за Одбрану, да представља шест хиљада американских женских лекара за време рата у земљи и на страни.

Ми желимо гђи Мортон да нам опет дође ведро, ради правог успеха за толике њене труде.

Један политички успех жена. Прошли месец обележен је једним сјајним успехом за феминистички свет. Госпођа Лут, жена енглеског народног посланика, кога је смрт изненада отргла од политичког рада, на коме се истицао и којим је за себе стекао велику популарност у најширим круговима, једногласно је изабрана на место свога мужа за члана Доњег Дома. То је највиднији доказ да се тамо сасвим раскинуло са ситним предрасудама о женској способности.

Измене о жени у законима. — *Француска.* Г. Бријан, председник Министарског Савета, примио је 16. јуна тек. год. једну сифражетску делегацију коју су репрезентовали: г-ђа Вит Шлумбергер, г. Луј Мартен сенатор и г. Жистен Годар посланик. Делегати су са министром председником дискутовали о пројекту закона за давање грађанских и политичких права женама, а који ће ових дана доћи пред Сенат.

Г. Бријан је изјавио, да ће овај закон, кад га прегледа сенаторска комисија, бити предат Министарском Савету на разматрање.

Енглеска — У парламенту је састављен закон о наслеђу. У њему је женска наследница потпуно изједначена са мушким.

Шпанија. — Једна депутација шпанских жена посетила је чланове парламента и изразила жељу, да им се грађанска и политичка права признају као и људима. Депутација је доставила парламенту и писмену молбу којом се тражи да се њихова права узаконе. Молба њихова биће предложена члановима владе.

Турска. — У Турској је наименована једна жена за Министра Просвете у кабинету Мустафа-Кемал паше.

Китај. — Једна феминистичка депутација од пет стотина жена посетила је парламенат и тражила да се жене изједначе са људима како у грађанском тако и у политичком сислу.

Јужна Африка. — Овдашње женско друштво је послало влади молбу којом моли да се новим законом признају извесна права женама.

Бразилија. — У бразилијанском сенату поведена је дискусија за стварање једног закона у коме ће се на најширој основи признати жељска права.

Рад жена у Немачкој. — По службеној статистици запосленост жена је у Немачкој оваква: од 30,000.000 милиона жена, колико их Немачка има, девет и по милиона жена су запослене које самостално живе и заслужују свој хлеб; овај број представља готово трећи део свих жена Немачке. Овај високи број жена нарастао је нарочито за време рата када су мушке силе нестале. Како је познато, жене у Немачкој показале су се, за време рата, као одличне раднице; по општем тврђењу жене су се показале да су много савесније и истрајније од људи; у кратком времену, у великим фабрикама муниције, радиле су жене најфиније и најпрецизније радове, особито при производњи експлозива.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Нора — Ибсен.

Зашто су нам до данас тумачили друкчије Нору, но што је она доиста? Зашто нам никада нису подвукли оне њене особине које онолико Ибсен истиче? Је ли то било намерно? Или је то моћ навике да се не види истина?

Нора је жена истакнуте индивидуалности, пробуђене свести.

— Праштам ти, јер си ти моја мала слаба Нора.

А ко је за време од осам година њихова заједничкога живота подносио тешкоће?

— Ја ћу и од сад бити твој заштитник.

А ко је кога од њих двоје за време ових осам година брачног живота штитио?

— Ја ћу и даље радити, а ти ћеш имати кут среће, миран живот и породицу.

Ко је дотле радио? Ко је дотле коме стварао кут среће, безбрижан живот и породицу?

Весела, мила, nežna, лепа везла је, правила цветиће, ломила своје nežне прстиће, и кријући радила за новине до касно у ноћ да отплати дуг којим је спасла њему живот.

— Ја ти праштам, вели јој он великодушно, кад је видео да неће изгубити углед у друштву.

Ко коме треба да опрости? Да ли он њој, која смрћу својом хтеде да потврди да је она кривац, да љага не би пала на њега; или она њему, који је задржава од смрти за то што жива још може доказати да је он није навратио?

— Остаћеш у кући, јер би се још могло помислити да сам те ја навратио. Иначе, шта ја имам од тога кад тебе више нема? Ништа. (Она се ужасава, од непојимања кочи јој се свест).

— Овако још некако могу ствар поправити, још није касно. Живећемо једно поред другогa као познаници, само свет несме ништа приметити. Децу ти не смем поверити на васпитање. Она би могла наследити сву лакомисленост, сву лажљивост своје мајке. Ох, а како сам те волео!

Али, кад долази облигација, какав преокрет!

— Спасени смо, кличе он радосно. Норо, спасени смо.

А она, чија је душа претрпела већ бродолом, одговара:

— Ти! А ја?

Он је не разуме. И кад пламен сасвим уништи сведоке њихове срамоте, он се враћа животу као да се ништа није ни десило.

— Све ће бити по старом, његова ће шева и даље цвркутати. Он ће јој бити *заштитник* као и *досад(?)*. Он ће јој дати могућности за праву срећу као и *досад(?)*. Све ће бити по старом, само кад није пред светом осрамоћен. Па и она није више лакомислена, лажљива, невоспитана, само кад је изгорела облигација која би пред светом могла потврдити њену кривицу. И кад му она вели да више заједно неће моћи живети, он је у чуду запита;

— Зашто? Шта јој је учинио? Зар је могла поверовати у оно што јој је он у своје првome страху изговорио?

— Ја сам очекивала чудо. Ја сам мислила да ћеш ти стати пред цео свет и узети кривицу на себе.

— Може се много дати за онога кога волимо, може се дати живот, имање, али част се не даје, рече он.

— А жена даје и част. Жена даје све.

— Зар ћеш ти оставити децу коју треба да васпиташ?

— Ја морам прво сама себе васпитати. (Ако су ове речи Норине иронија, онда је добро, иначе би било невероватно да је писац претпоставио да би Торвалд могао бити бољи васпитач своје деце од Норе).

— Ти имаш дужност према мужу, породици.

— Нема веће дужности од дужности према себи. Кад сам била код оца, ја сам била за њега мала лутка, за тебе велика лутка, а деца су опет била моје лутке. Играмо се лутака.

А данас, она не разуме, њој никако не иде у главу да закони сматрају злочином кад кћи штеди оца пред смрт и спасава свог мужа од смрти.

— Ти си дете, ти не разумеш друштво и законе.

— Сад хоћу да упознам друштво. Хоћу да дознам да ли закони имају право или ја.

А ево у чему су лакомислености, лажи, кривице и неспособности за живот Норе.

Са мало новаца прибавља много лепих ситница којима ће да створи весело бадње вече деци и њему.

— А да шева не заборави на себе, треба и њој нешто купити. Ја ћу се постарати за то.

А она му савија руке око врата и преклиње га, ако већ намерава нешто да јој купи, да јој да новаца колико то вреди.

— Лакомислена Нора, њој треба само много новаца!

Он и не слути да то она скупља да врати новац који је њему спасао живот. Откида од своје тоалете, штеди на све могуће начине, ради кријући до дванаест сати ноћу, и опет ведре, весела, воли њега, воли децу, воли живот. И зато што је јака да сакрије бриге од осталих, да их сноси сама, да их не баци на најближега крај себе, он и сви око ње верују да је лакомислена, ветрогоња.

Дивна Норо, а таква и треба да је жена, такав треба да је човек уопште: кад даје да не казује колико даје, кад

жртвује да не казује колико жртвује. У томе и јесте јачина и лепота живота.

Али, тица је за навек опустила крила. Њу нису разумели. Она се осам година варала. Све у шта је веровала било је само у њој, ван ње површност, форма, ограниченост. Ограниченост која је дала законе, ограниченост која их штити. Она код које императив непомућена срца ствара племениту акцију, не разуме законе који ту акцију сматрају злочином. Зато хоће сама у живот, без тумача да пита, без вође да тражи, без ослона да стоји.

*

Већера феминисте нису имале жене у мушкарцу од Ибсена. Зар нисте увидели ви, који сте до данас тумачили Ибсена да вам он вели: да жена има да унесе свој свеж, незаморен интелект, своју неисцрпљену снагу, свој неизопачен морал у друштвене законе? Зар не видите да вам он то довикује на супрот ономе који је до данас уносио форму и двосмисленост? Нису Норе дволичне што се за љубав спаса и мира онога кога воле служе ситним ником несметаним лажима. Торвалди су подлаци који могу и преступ да сакрију, само да не дозна свет. Само нека изгори облигација! Колико неписаних облигација изгори свакодневно на њиховој савести! Зато су јаки. То је та снага Торвалда, којом треба да инпонују Норама.

И ти, Норо, лакомислена жено, тако мала, тако нежна, са цвркутавим гласом шеве, тако слаба, не хтеде да примиш из руку најбољег пријатеља своје куће новац који би те могао спасти, зато што је тај пријатељ другу љубав носио наспрам тебе; насупротив ономе твоме јаком заштитнику, Торвалду, који прими облигацију без трунке немира из руку човека кога је презирао.

Норо, лакомислена жено, какве савршене идеје добра друштвеног рађаш ти својим срцем у пркос насртљивости ограничених,

Нада Јовановић.

Л. Гумпловић: — *Слободна љубав и брак*. Друго издање Књижара Свет. С. Дебељевића, Београд.

Нема Скерлића! Јер да је он међу нама — зар би допустио да главну реч у литератури воде антиквари и књижари, који готово увек имају супротан циљ неговању књижевности? Зар би се смеле овако наивно застареле ствари ишчепркатати испод прашине? Не би тада никоме пало на памет да буди из гроба идеалисту Гумпловића, да се као дворска будала у оделу јадне зелене боје и лоша квалитета изругава над оним у што се искрено уносио.

Нема Скерлића! Јер, да је он међу нама, као што је некада тражио у књижевним делима енергију за живот, тако би данас тражио чистоту и свежину морала, и угушио ове наше аморалне и морално уморне оригинале и преводе.

Нема Скерлића!

Стари Гумпловићу, мени је жао што су те пронашли, и што је мени пало у део да тебе, идеалисту, неповољно критикујем.

Слободна љубав је, по излагању пишчеву, љубавна веза двају бића без икаквих и моралних и материалних обавеза једног према другоме. Деца из таквог љубавног односа постају друштвена својина. Дакле, исто тако немају ни отац ни мати никакве обавезе према том новом бићу, осим извесно природне обавезе материне док је дете још мало да га доји.

Писац истиче три добра која би наступила услед увођења слободне љубави.

Прво, тада би био слободан избор по природним симпатијама, јер би престала привлачност на основу интереса: да се прилази ономе ко је добра партија.

Друго, уништило би се, вели, највеће зло по жену: проституција. Затим, треће, омогућило би се правилно неговање и васпитавање све деце, јер се не би десило, као што се дешава у данашњем друштву, у коме се само отац стара за своју децу, да су многа деца, чији отац материално не може да им пружи могућности остала без потребног неговања и васпитања.

Да одговоримо на прво.

Ко би смео гарантовати да би доиста тада био избор по симпатијама. Ко би смео тврдити да не бисмо, овакви какви смо нашли опет других интереса осим јаке природне наклоности при ступању у љубавну везу. Можда бисмо, овакви какви смо данас, рафинирали и растегли своје љубавне симпатије на многобројне кратке извештачене неприродне везе и крстили то одмах индивидуалном способношћу, индивидуалном потребом. Нашло би се и онда заштитника тих богатих неисцрпних срдаца, као што има и данас многобројних присталица толиких неприродних веза љубавних, озакоњених браком, а створених на основу правих ђифтинских интереса.

Одговор на друго тврђење је још јаснији. Ко нам гарантује да не би и даље код нас, оваквих какви смо, напредовала проституција, коју би вештаци у томе подвукли под фирму слободне љубави, као што је и данас подвлаче под фирму брака.

Не. Не смета нама брачна веза чистоти љубави и сузбијању проституције. Смета нам неосећање истине, лепоте, морала. И на тврђење пишчево да недостајање брачнога писма (фетиша) не може попрљати чист пламен узајамне љубавне страсти, ја велим да исто тако идеалној и чистој љубави неће оно ништа ни сметати. Јер, као што је брачно писмо и брак форма у којој се јавља у друштву једна љубавна веза исто тако и слободна љубав се тиче само те форме. Битност љубавне везе није ни тим обликом обезбеђена. И као што данас у браку поред љубавних веза из интереса и симпатија према каријери и новцу, може да буде и љубавних веза из чисте, природне љубавне наклоности, тако би се с друге стране у односима слободне љубави могле јавити изопачене, вештачки створене љубавне везе поред оних никлих из дубоке и чисте љубавне страсти.

Трећи одговор био би: Шта смета брак томе да се друштво брине о подизању деце? Шта смета брак друштву да оно од дана зачећа детета почне водити бригу о њему? И зашто би се с друге стране одрекао појединац родитељ да ужива у новоме бићу које је дело енергије његовога бића? Зашто би се одрекао оног природног нагона да уноси свој морални и интелектуални утицај на њега? Јер, давањем физичког живота новоме бићу тек је започето његово дело

Зашто би угушио у себи ону природну тежњу да га доврши? Ако би неко казао да је то несвесна тежња, у толико боље, јер је јака, природна и изражава се у оној великој родитељској љубави. И који су то у друштву који би и поред све своје способности, као што вели писац, били погоднији од мајке да се спреме за васпитача и пратиоца детета? И зашто не би била у томе сарадња и друштва и родитеља? Могло би се рећи да нико не смета родитељима да за позив у друштву изберу баш тај позив — подизања деце, и да поред свога детета подижу и неколико друге.

Има, на жалост, у нашем друштву, у нама оваквим какви смо, једна особина која се све до данас одржала као истина. Многе ствари, које су у данашњем друштву израз добра, правде и истине, само у плод који је никао из љубави према самом себи и ономе који је постао од нас. Зар се из горњег не долази до претпоставке да би се све енергије у свима областима духовног живота разводниле ако би им се побуде измениле. И најзад зашто да се и љубавној вези не да законска форма кад се она даје свакој и најмањој људској групи, основаној ма на каквим интересима? И кад друштво даје моралну зависност, моралну одговорност појединцу ма које друштвене групе једних према другима, и свих скупа према друштву, зашто да се не да морални смисао и морална зависност члановима једне љубавне заједнице једнога према другоме и обема заједно према друштву? Признавање слободне љубавне везе без моралне зависности чланова, јесте асоцијално и зато немогуће. Слобода неограничена љубавној вези, као што је износи писац и присталице, никада се не може дати. Статут се мора створити, брачни уговор мора бити, па било да је дат црквом, судом или иначе. И кад би било много присталица слободне љубави, жене не би требале да приступе томе колу. Жене имају рђаво искуство, и неозакоњенсј форми љубавне везе оне имају да се противе. Јер, за нас данас, овакви какви смо, било би то само једно ново поље на коме би се покушало да створе не двоструки него многоструки морали.

А највећи сведок нам је за то сам слободоумни писац, који говори за слободну љубав вели да не би било више пропалих девојака док ни једанпут не рече: да не би било

пропалих људи. И тај идеалиста, који можда није хтео, али му се случајно омакло, и то на месту на коме је најмање требало, признаје нам да ипак носи у клици убеђење о дво-струком моралу.

За данас, жене би имале да раде на томе да освеже садржину љубавне везе, битност на основу које је постала, то јест да она буде увек на основу истините, чисте, природне љубавне наклоности, бес интереса баналне природе као што су новац и каријере. И да настоје да моралне обавезе чланова љубавне заједнице буду што веће.

Не, брачни уговор не смета чистој и правој љубави!

Нада Јовановић.

ЛИСТАН

Мати и болесно дете.

(свршетак)

Приликом једне посете код другог болесног детета, — отац учитељ причао му је за време мог прегледа једну причу коју је дете волело увек да чује. Дете је са највећом пажњом слушало и пошто је на тај начин детету скренута пажња од прегледа на другу страну, ја сам могао мирно [прегледати малог болесника. Учитељ — отац као добар познавалац де-чије душе, умео је наћи пута и начина да умири своје дете, али држим, да се од сваког родитеља са правом сме тражити да сами не сметају при прегледу њиховога детета! Кад се дете не да умирити онда се мора приступити прегледу по сваку цену; — тада се дете мора приморати на преглед и то је лекару нарочито ономе, који има искуства у том погледу, врло лако. Из неумесног сажаљења чешће родитељи ометају лекара при прегледу. „Немојте, Господине Докторе, кад неће“. — То су често речи тако неразумних родитеља.

И при давању лекова неразумни родитељи приступају ономе, што је најлакше — не дају болесном детету лекове, или му не дају онако како је лекар наредио, а дају му оно што је лекар забранио. Неразумне мајке често се правдају: „Како би мајка могла одолети своме срцу, а да не да, кад затражи“. Међутим, не треба заборавити, да дете нема потребна разумевања; док одрасли у леку виде свој спас! Дете се оду-

пире на све могуће начине, да не узме лек. За децу се обично преписују слатки лекови, али има деце која неће ни слатке лекове, а међутим може се дете натерати да узме и горак и непријатног укуса лек.

Треба само добро познавати своје дете, а путева зато има доста. Врло често помаже обећање, затим лепа играчка, која сјајна парица; код веће деце побуђује се сујета. Треба казати да слатки лек може сваки попити, али ко је јунак и горак ће лек попити; и дете ће показати да је „јунак“ — попиће и горак лек.

Децу треба дакле васпитавати и у томе правцу. Добро васпитано дете биће и у болести добро и послушно. Поред многих тешких дужности мајке, долази, ја бих рекао — и она најтежа дужност да негује своје болесно дете.

Код постеље свог болесног детета када је у највећем узбуђењу, када стрепи, када јој срце раздиру највећи боли, које осећа због болести свога љубимчета, мајка мора да следи само разуму. Појмљиво је да ће то лакше учинити разборита, паметна, писмена жена, но глупа, сујеверна и неписмена.

На Ускрс 1921. год.

Д-р Миливоје Цермановић

ШТАМПАРИЈА
„СЛОБОДА“

ГАВРА ДАВИДОВИЋ и ДРУГОВИ
БЕОГРАД.

БРАНКОВА 7. — ТЕЛЕФОН 12-18

Препоручује се државним надлештвима,
за штампање формулара и образаца —
новчаним заводима за уложне књижице,
акције и све остале штампане ствари.

Прима на штампање каталоге, часописе,
дела, новине, јеловнике, рекламе, разне
плакате, посетнице, позивнице, етикете
у једној и у више боја све ћирилицом и
латиницом. Израда савршено техничка,
цене умерене.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

1. Битољ Анка Миловановић, учитељица
2. Бијељина Милева Тодоровић, секретар К. С. С.
3. Велико Градиште Мил. Живковића, председ. Ж. Подр.
4. Гор. Милановац Зора Ракићева, учитељица
5. Дубровник *Ženska Narodna Zadruga*
6. Добој—Босна Деса Ђ. Докић
7. Доња Тузла Љубица М. Јовановић
8. Загреб Адела Милчиновић
9. Завидовић—Босна Десанка Плавшић
10. Земун Добротворна Задруга Српкиња
11. Зајечар Женска Подружина
12. Јагодина Милева Стефановић, секр. Ж. Подружнице
13. Крагујевац Шумад. Коло Српских Сестара; Друштво Милосрђа
14. Крушевац Радунка Ј. Анђелковић, суплент гимназије
15. Краљево Катарина С. Продановић, председ. Ж. Подр.
16. Лазаревац Драга Марковићка, предсе. Ж. Подружине
17. Лозница Дана Б. Ристића, председница Ж. Подруж.
18. Љубљана *Ćirila Štebi*
19. Мостар Мара Мучибабић, секретар К. С. С.
20. Нови Сад Матица Напредних Жена
21. Ниш Јелена Петровић, учитељица
22. Нова Градишка Зорка Малић
23. Никшић Станица Шаровић, учитељица
24. Нови Пазар Савка Антоновић, учитељица
25. Неготин (Крајина) Мирослава Сантнер, настав. гимн.
26. Пожаревац Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
27. Пожаревац Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
28. Панчево Љубица Ђ. Павловић, пред. Ж. Задруге
29. Панчево Мара Драгомировић
30. Сарајево Даша Круљ, управитељ осн. школе
31. Скопље Марија Шпанићка, учитељица
32. Сушак Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
33. Суботица Даница Радулашки
34. Турски Бечеј Фемка Грујичић, учитељица
35. Ђуприја Женско Друштво, председ. С. Радојковић
36. Ужице Цвета М. Поповић
37. Цетиње Женска Подружина
38. Чачак Љубица Ј. Матић, благајн. Жен. Подружине
39. Шабац Софија Поповићка, учитељица.